

JANINA RZEPECKA,
JÓZEF TYSZKIEWICZ,
WILLI WACHNACHTER

Rozdział II

RYNEK PRODUKTÓW ROLNYCH

Produkcja towarowa rolnictwa w roku 1962

Produkcja towarowa w roku 1962 charakteryzuje się 3,4% spadkiem, wywołanym spadkiem produkcji towarowej roślinnej o 9,2%. Produkcja towarowa zwierzęca utrzymała się na poziomie roku 1961.

Tabela 18

Dynamika produkcji towarowej w latach 1961—1962

Wyszczególnienie	1961	1962	1962
	1960	1961	1960
Produkcja towarowa ogółem	111,5	96,6	107,7
Produkcja towarowa roślinna	114,9	90,8	104,3
Produkcja towarowa zwierzęca	109,7	100,0	109,7

Ponieważ spadek produkcji globalnej w roku 1962 był znacznie silniejszy (8,5%) niż spadek produkcji towarowej (3,4%), wskaźnik towarowości całej produkcji wzrósł, w szczególności wzrosła towarowość produkcji roślinnej, zwłaszcza w odniesieniu do wartości produkcji gotowej.

Tabela 19

Towarowość produkcji rolniczej w latach 1960—1962

Rok	Towarowość wyrażona w stosunku do produkcji					
	globalnej			gotowej		
	ogółem	roślinnej	zwierzęcej	ogółem	roślinnej	zwierzęcej
1960	34,0	20,1	55,1	65,2	63,8	66,0
1961	34,3	20,7	55,6	64,7	62,1	66,4
1962	36,2	21,3	55,4	70,2	78,5	66,5

W poprzednich latach (1956—1961) wzrost udziału masy towarowej w produkcji globalnej spowodowany był szybkim wzrostem towarowej produkcji zwierzęcej. Przyrost produkcji roślinnej miał charakter w głównej mierze nietowarowy i pozostawał w rolnictwie dla dalszego przetwarzania. W roku 1962 nastąpiła zmiana tej tendencji. Przesunięcie we wzroście towarowości na korzyść produkcji roślinnej ma charakter względny gdyż zostało spowodowane silniejszym skurczeniem się zasobów paszowych gospodarstw niż roślinnej produkcji towarowej i pewnym zmniejszeniem się tempa wzrostu towarowej produkcji zwierzęcej.

Zarówno wskaźniki towarowości, jak też wskaźniki struktury zmian produkcji globalnej w podziale na część towarową i nietowarową (tab. 20) wskazują, że w wyniku istotnego spadku produkcji globalnej w roku 1962 ucierpiała głównie nietowarowa część produkcji. Dalsza analiza potwierdzi, że odnosi się to głównie do zasobów paszowych. Bowiem naturalne spożycie gospodarstw uległo słabszemu spadkowi niż produkcja towarowa. Ponadto należy odnotować zmiany we wzajemnych proporcjach między zmianą w towarowej i nietowarowej części produkcji zwierzęcej. Wskazują one, że w roku 1962 znacznie większa część, niż w latach poprzednich, z przyrostu produkcji zwierzęcej zostaje zatrzymana przez gospodarstwa na ich wewnętrzne potrzeby.

Tabela 20

**Udział przyrostu produkcji towarowej i nietowarowej w przyroście
produkcji globalnej**

Wyszczególnienie	1961	1962	1962
	1960	1961	1960
Przyrost produkcji globalnej ogółem	100,0	—100,0	100,0
Towarowej ogółem	37,7	—13,7	260,4
Nietowarowej ogółem	62,3	—86,3	—160,4
Roślinnej	100,0	—100,0	—100,0
Towarowej roślinnej	25,8	—13,4	20,3
Nietowarowej roślinnej	74,2	—86,6	—120,3
Zwierzęcej	100,0	100,0	100,0
Towarowej zwierzęcej	61,8	0,5	59,1
Nietowarowej zwierzęcej	38,2	99,5	40,9

Stosunkowo słabszy spadek produkcji towarowej niż globalnej w roku 1962 był wynikiem szczególnie silnego spadku w produktach roślinnych, które są na ogół mniej towarowe. W zakresie zbóż najsilniej obniżyła się podaż żyta (o 33,0%), w słabszym stopniu podaż pszenicy (o 9,9%) i jęczmienia (o 6,0%), natomiast owies wykazuje 10% przyrostu. W ziemniakach spadek podaży jest niewielki i wynosi 0,2%. W grupie przemysłowych silny spadek wystąpił w burakach cyklowych (16,6%) i w tytoniu (20,0%). Podaż roślin oleistych wzrosła o 35,8% i lnu o 11,9%.

W odniesieniu do produktów zwierzęcych odnotować należy spadek podaży żywca wieprzowego o 2,5% i cielęcego o 2,4% oraz wzrost podaży

żywca wołowego o 18,5% i drobiowego o 1,4%. Niewielki spadek wystąpił również w podaży mleka (1,2%) i jaj (2,2%).

W porównaniu z rokiem 1960 w większości produktów występuje wzrost masy towarowej. Spadek zaznaczył się w życie (21,2%) w burakach (6,1%) i tytoniu (10,5%). Podaż produktów zwierzęcych wykazuje dość znaczny wzrost z wyjątkiem żywca cielęcego, w którym spadek podaży wynosi 10,6% (tab. 21).

Dynamika produkcji^a towarowej w latach 1960—1962
(całe rolnictwo)

Tabela 21

Wyszczególnienie	1961	1962	1962
	1960	1960	1961
I			
4 zboża	117	94	80
Pszenica	132	119	90
Żyto	115	79	67
Jęczmień	109	104	94
Owies	109	120	110
Ziemniaki	117	117	100
II			
Buraki cukrowe	113	94	83
Oleiste	178	242	136
Len słoma	130	145	112
Tytoń	112	89	80
III			
Żywiec wołowy	108	128	118
Żywiec cielęcy	92	89	98
Żywiec wieprzowy	118	115	97
Żywiec drobiowy	114	116	101
Mleko	102	101	99
Jaja	88	111	98

^a Obliczono na podstawie danych w wyrazie naturalnym.

Spadek masy towarowej w roku 1962 spowodowany został spadkiem produkcji, co znajduje odbicie w korelacji dynamiki podaży poszczególnych artykułów z dynamiką produkcji. Spadek podaży został złagodzony, z jednej strony, silniejszym spadkiem nietowarowej części produkcji roślinnej pozostającej w gospodarstwie, a drugiej zaś, częściowym wpływem na wielkość podaży w roku 1962 produkcji z 1961 r. zwłaszcza w pierwszych miesiącach roku w zakresie podaży produktów zwierzęcych. Przy ogólnym spadku produkcji towarowej i utrzymaniu globalnego udziału skupu państwowego i wolnego rynku w rozmiarach roku ubiegłego — w ramach podaży poszczególnych artykułów dokonały się w roku 1962 przesunięcia na korzyść wolnego rynku.

Zjawisko to wystąpiło szczególnie wyraźnie w podaży zbóż, ziemniaków, jaj i drobiu. Odnotować należy utrzymanie i pogłębienie trwającej od kilku lat wzrostowej tendencji udziału podaży wolnorynkowej cieląt. W podaży warzyw i owoców w 1962 r. udział wolnego rynku jest

mniejszy niż w roku poprzednim, co wynika prawdopodobnie ze wzrostu cen w skupie państwowym w okresie znacznego nieurodzaju tych płodów rolnych (tab. 22). Zmiany te wskazują, że przy pogorszeniu się sytuacji rynkowej większa część masy towarowej realizowana jest na wolnym rynku.

Tabela 22

Udział skupu państwowego w produkcji towarowej ważniejszych produktów rolnych w latach 1960—1962
(produkcja towarowa = 100)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962
4 zboża	93,2	93,6	91,9
Ziemniaki	64,6	66,4	65,3
Warzywa	36,8	37,6	38,7
Owoce	70,1	65,4	72,4
Bydło	92,4	91,3	93,7
Cielęta	70,4	64,6	59,2
Trzoda	93,3	94,9	95,0
Mleko	65,3	66,3	66,5
Jaja	74,8	75,2	74,7
Drób	38,1	36,4	29,4

Skup produktów rolnych

Skup ziemiopłodów

Skup państwowych produktów rolnych był, ogólnie biorąc, niższy w roku 1962 niż w roku poprzednim (tab. 23).

Tabela 23

Skup ważniejszych ziemiopłodów
(w tys. ton)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962	$\frac{1961}{1960}$	$\frac{1962}{1960}$	$\frac{1962}{1961}$
4 zboża	2 212,6	2 577,6	2 019,8	116	91	78
Pszenica	500,3	664,1	603,2	133	121	91
Żyto	1 215,4	1 406,9	900,3	116	74	64
Jęczmień	382,8	391,8	382,0	102	100	97
Owies i mieszkanki zbożowe	114,1	114,8	134,2	101	118	117
Ziemniaki	3 471,8	4 188,3	3 990,1	121	115	95
Buraki cukrowe	10 262,3	11 554,6	9 651,9	113	94	83
Rzepak i rzepik	110,9	211,2	294,3	190	265	139

Skup zbóż jest o 557,8 tys. ton, czyli o 21,6% niższy od skupu w roku 1961 i o 8,7% niższy od skupu w 1960 roku. Ze zbiorów roku 1962 zakupiono w II półroczu 1800,5 tys. ton zbóż, tj. o 16,4% (345,6 tys. ton) mniej niż w II półroczu 1961, w stosunku do II półrocza 1960 roku jest to jednak pewien wzrost (+1,0%). Na dużym obniżeniu skupu zbóż w roku 1962 zaważył głównie silny spadek skupu żyta (—36,0%). O wiele mniejszy spadek notujemy w przypadku pszenicy i jęczmienia natomiast duży wzrost w przypadku owsa i mieszanek zbożowych. Wojewódzkie zróżnicowanie dynamiki skupu zbóż jest w zasadzie zbieżne ze zróżnicowaniem dynamiki plonów zbóż. Pewien wzrost skupu zbóż wystąpił w woj. zielonogórskim (+2,9%) i nieznaczny spadek w woj. poznańskim, wrocławskim, opolskim, katowickim. Potwierdza to silny związek korelacyjny ($r = 0,72$) zachodzący pomiędzy wskaźnikami dynamiki skupu zbóż w II półroczu 1962 w stosunku do tego samego półrocza w roku 1961, a wskaźnikami wzrostu względnie spadku, plonów 4 zbóż w 1962 r. w stosunku do 1961 r. Decydującą rolę w skupie zbóż odegrały dostawy obowiązkowe, które stanowiły 80% globalnego skupu w gospodarce chłopskiej. Po zmniejszeniu realizacji w 1956 r. oraz wymiaru dostaw obowiązkowych zbóż w 1957 r. udział dostaw obowiązkowych w ogólnym skupie zbóż poważnie zmalał. Jednak już od 1960 r. zarysowała się wzrostowa tendencja udziału dostaw obowiązkowych w skupie. Tendencja wzrostu udziału dostaw obowiązkowych następuje kosztem spadku skupu ponadobowiązkowego. Świadczy ona o kurczeniu się produkcji towarowej zbóż. Proces ten wynika głównie ze znacznego wzrostu samozaopatrzenia gospodarstw rolnych w zboże na cele paszowe i pozostaje w związku z odejściem polityki gospodarczej, w tym okresie, od wiązanej formy pomocy paszowej z tytułu kontraktacji trzody chlewnej. Proces ten wskazuje — naszym zdaniem — także na istniejące w gospodarstwach chłopskich rezerwy zboża towarowego, które można by uzyskać na drodze wymiany na wysokobiałkowe mieszanki paszowe.

Znacznie lepszą sytuację mieliśmy w zakresie skupu ziemniaków. Aczkolwiek podaż ziemniaków w 1962 r. spadła o 4,7% w porównaniu z rokiem 1961, niemniej wzrost o 14,9% w stosunku do roku 1960 wskazuje, że poziom skupu ziemniaków jest nadal dość wysoki. Warto też odnotować, że jest to drugi co do wielkości skup ziemniaków w okresie powojennym. Dostawy buraków cukrowych są znacznie niższe niż w latach 1960 i 1961. Bardzo dobre były wyniki skupu roślin oleistych — rzepaku i rzepiku. Skup ten osiągnął rekordowy poziom przewyższający stan z 1961 o 39,3% (+83,1 tys. ton), a poziom 1960 roku 1,5-krotnie. Ten dynamiczny wzrost produkcji i skupu rzepaków wiąże się w dużym stopniu z podwyższeniem ich ceny kontraktacyjnej w latach 1959—1961.

Analiza skupu produktów roślinnych w roku 1962 według sektorów w rolnictwie wykazuje nieco lepsze wyniki w gospodarce chłopskiej niż w gospodarce państwowej.

Wiąże się to prawdopodobnie z tym, że w roku 1961 sytuacja była odwrotna. Wówczas większa dynamika skupu występowała w PGR.

Porównując skup ziemiopłodów w roku 1962 ze skupem w roku 1960, widzimy znacznie silniejszą dynamikę wzrostową skupu zbóż i nieco silniejszą w zakresie skupu ziemniaków z PGR. Natomiast dynamika skupu buraków cukrowych jest dużo większa w gospodarce chłopskiej. Szczególnie duża różnica na korzyść gospodarki chłopskiej występuje w dynamice skupu oleistych, których udział gospodarki państwowej w produkcji towarowej rzepaku z 63,5% w 1960 r. spadł do 32% w 1962 r.

4

Tabela 24

Skup ważniejszych ziemiopłodów z gospodarki chłopskiej
(w tys. ton)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962	1961	1962	1962
				1960	1961	1960
4 zboża	1 660,0	1 799,2	1 440,2	108	80	87
Pszenica	331,0	371,5	354,6	112	95	107
Żyto	928,7	1 030,5	664,2	111	64	71
Jęczmień	297,6	303,5	304,1	102	100	102
Owies	102,7	93,7	117,3	91	125	114
Ziemniaki	2 905,9	3 622,2	3 338,4	125	92	115
Buraki cukrowe	8 867,7	10 163,3	8 566,3	115	84	97
Rzepak i rzepik	40,5	111,6	200,0	276	179	494

Tabela 25

Skup ważniejszych ziemiopłodów z gospodarki państwowej
(w tys. ton)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962	1961	1962	1962
				1960	1961	1960
4 zboża	552,6	778,4	579,5	141	74	105
Pszenica	169,3	292,6	248,6	173	85	147
Żyto	286,7	376,4	236,1	131	62	82
Jęczmień	85,2	88,3	77,9	104	88	91
Owies	11,4	21,1	16,9	185	80	148
Ziemniaki	565,9	566,1	651,7	100	115	115
Buraki cukrowe	1 394,6	1 391,3	1 095,6	100	78	78
Rzepak i rzepik	70,4	99,6	97,4	141	98	138

Korzystnym zjawiskiem jest niewątpliwie pewien wzrost udziału gospodarki państwowej w skupie zbóż. Jest to jednak udział tylko w skupie brutto, w skupie netto udział PGR zmalał w 1962 r. o 26% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Tabela 26

Udział gospodarki chłopskiej w skupie ziemiopłodów
(skup ogółem = 100)

Wyszczególnienie	1960	1961	1962
4 zboża	75,0	69,8	71,3
Pszenica	66,2	55,9	58,8
Żyto	76,4	73,2	73,8
Jęczmień	77,7	77,5	79,6
Owies	90,0	81,6	87,4
Ziemniaki	83,7	86,5	83,7
Buraki cukrowe	86,4	88,0	88,8
Rzepak i rzepik	36,5	52,8	68,0

Skup żywca rzeźnego

Ogólny poziom skupu żywca w przeliczeniu na mięso przewyższa o 1,6% poziom 1961 r. Był to głównie wynik wzrostu podaży żywca bydlęcego, we wszystkich pozostałych rodzajach żywca nastąpił bowiem spadek w porównaniu z rokiem 1961.

Tabela 27

Skup żywca w latach 1960—1962
(w tys. ton wagi żywej)

Wyszczególnienie	1962	1961	1960	1961	1962	1962
				1960	1960	1961
Trzoda mięsno-słoninowa	836,7	1 016,8	999,2	121,5	119,4	98,3
Trzoda bekonowa	131,1	143,6	135,5	109,5	103,4	94,4
Bydło	426,8	458,2	558,1	107,4	130,7	121,8
Cielęta	98,7	82,9	74,2	84,0	75,2	89,5
Owce	15,0	14,4	12,6	96,0	84,0	87,5
Konie	38,8	29,2	24,8	75,3	63,9	84,9
Żywiec w przeliczeniu na mięso	1 050,6	1 202,2	1 221,7	114,4	116,3	101,6

Źródło: Biuletyny Statystyczne Centrali Przemysłu Mięsnego.

W szczególności spadek podaży wystąpił w żywcu trzody chlewnej. Skup trzody mięsno-słoninowej łącznie z bekonową jest w 1962 r. o 2,2% niższy niż w 1961 r. Fakt ten stanowi — naszym zdaniem — przejaw niedostatecznej efektywności wykorzystania wyjątkowo pomyślnych plonów podstawowych roślin pastewnych w roku gospodarczym 1961/62. Znaczne obniżenie miało miejsce również w skupie żywca cieląt, owiec i koni, który już na przestarzeni kilku lat wykazuje tendencję spadkową.

Pozytywnym elementem w skupie żywca jest silny wzrost skupu bydła. Wzrost ten wyrównał w pewnym stopniu straty spowodowane

Tabela 28

Struktura skupu żywca przeliczonego na mięso w latach 1954—1962

	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
	W tys. ton								
Trzoda mięsno-słoninowa	383,3	380,8	512,0	614,3	771,8	666,4	661,0	803,3	789,4
Trzoda bekonowa	102,3	101,1	91,8	100,0	95,2	92,6	97,0	106,3	100,3
Bydło	94,9	97,6	139,4	134,2	169,9	197,8	204,8	219,9	267,9
Cieleta	42,9	45,2	41,7	47,5	62,5	58,2	59,2	49,7	44,5
	603,4	624,7	784,9	896,0	1 099,4	1 015,0	1 022,0	1 179,2	1 202,1
	Żywiec ogółem = 100								
Trzoda mięsno-słoninowa	60,2	61,0	65,2	68,5	70,2	65,7	64,7	68,1	65,7
Trzoda bekonowa	17,0	16,2	11,7	11,2	8,7	9,1	9,5	9,0	8,3
Bydło	15,7	15,6	17,8	15,0	15,4	19,5	20,0	18,7	22,3
Cieleta	7,1	7,2	5,3	5,3	5,7	5,7	5,8	4,2	3,7
Bydło ogółem	22,8	22,8	23,1	20,3	21,1	25,2	25,8	22,9	26,0
	Wskaźniki łańcuchowe								
Trzoda mięsno-słoninowa	95,5	104,8	134,5	120,0	125,6	86,3	99,2	121,5	98,3
Trzoda bekonowa	96,0	98,8	90,8	108,9	95,2	97,3	104,8	109,5	94,4
Bydło	87,3	102,8	142,9	96,2	126,6	116,4	103,6	107,4	121,8
Cieleta	90,0	105,5	92,2	114,0	131,4	93,2	101,7	84,0	88,3

obniżeniem się skupu trzody chlewnej i przyczynił się do tego, że ogólna masa skupionego żywca przeliczonego na mięso była — jak widać — większa, choć nieznacznie, niż w roku 1961. Wzrost skupu żywca bydlęcego w 1962 r. jest kontynuacją zapoczątkowanej w roku 1958 silnej tendencji wzrostowej mięsnego kierunku produkcji bydła. Żywiec bydlęcy jest już obecnie i może być, w jeszcze większym stopniu, w najbliższej przyszłości ważnym czynnikiem, niwelującym wahaliwość w dynamice skupu trzody chlewnej. Świadczy o tym analiza przebiegu skupu żywca bydlęcego i trzody chlewnej w nieco dłuższym okresie (tab. 28).

Jak widać na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat, podaż bydła systematycznie wzrasta, tylko dwukrotnie, w roku 1954 i 1957, była niższa od roku poprzedzającego. Natomiast w podaży żywca trzody istnieje o wiele większa wahaliwość, która nasiliła się szczególnie w ostatnich latach.

Udział skupu bydła w ogólnej masie podstawowych rodzajów żywca przeliczonego na mięso wzrósł w 1962 r. w porównaniu z 1958 r. o 6,9 punkta. Na tle ostatnich lat udział bydła w skupie ogółem osiąga w 1962 r. maksimum.

Skup żywca bydlęcego

Skup bydła (łącznie z cielętami) był o 91 tys. ton większy w 1962 r. niż w roku 1961, co oznacza wzrost o 16,8%. Skup bydła w ostatnich latach wykazuje systematyczny wzrost. Poziom podaż w roku 1962 przewyższył poziom 1958 r. o 38,1%. Ten wzrostowy trend produkcji bydła na rzeź jest w decydującej mierze przejawem rozwoju mięsnego kierunku hodowli bydła, dla którego bodźcem było wprowadzenie kontraktacji młodego bydła w 1958 r. Szczególnie silna tendencja wzrostowa występuje w podaży młodego bydła, zwłaszcza jałówek i wolców, których podaż w roku 1962 w porównaniu z 1958 r. wzrosła o 139,1%, a w porównaniu z 1961 r. o 42,6%. Skup pozostałych rodzajów młodego bydła wykazuje w okresie 1958—1962 duże wahania (byczki), bądź też znaczny spadek (młodzież, cielęta). Podaż krów i wołów przy generalnym trendzie wzrostowym wykazuje jednak w poszczególnych latach duże wahania.

Stosunkowo najbardziej silny wzrost podaży jałówek i wolców spowodował przesunięcia w strukturze skupu żywca bydlęcego (tab. 29).

Tabela 29

Struktura skupu żywca bydlęcego w tonach wagi żywej
(bydło ogółem = 100)

Lata	Cielęta	Młodzież	Byczki	Jałówki i wolce	Krowy i woły	Buhaje
1958	22,7	2,4	1,1	24,9	45,8	3,1
1959	19,0	1,2	0,6	27,6	49,4	2,2
1960	18,8	1,0	0,9	29,4	47,9	2,0
1961	15,3	0,8	1,6	35,4	45,0	1,9
1962	11,7	0,6	1,2	43,2	42,0	1,3

W 1962 r. po raz pierwszy skup młodego bydła był większy od skupu krów. Wzrost udziału jałówek i wolców w ogólnej masie skupionego żywca bydlęcego dokonał się przede wszystkim kosztem silnego absolutnego i względnego spadku skupu cieląt. Udział cieląt w ogólnej masie żywca bydlęcego zmalał z 22,7% w roku 1958 do 11,7% w 1962 r. Globalny skup cieląt w 1962 r. jest o 8,7 tys. ton niższy niż w 1961 r. i o 29,8 tys. ton niższy niż w 1958 r. Wskazuje to na zachodzący proces odchowu cieląt do wyższych wag rzeźnych.

Zjawisko obniżenia podaży cieląt idzie w parze ze spadkiem uboju gospodarczego cieląt. Potwierdzają to dane o skupie skór cielęcych uzyskanych z globalnego uboju cieląt (tab. 30).

Tabela 30

Skup skór cielęcych ^a			
Lata	Tys. szt.	1958 = 100	Wskaźnik łańcuchowy
1958	3 178,1	100,0	100,0
1959	2 971,8	93,5	93,5
1960	2 923,7	92,0	98,4
1961	2 618,2	82,4	89,0
1962	2 642,0	83,1	100,9

^a Skóry pochodzą z uboju pod i poza nadzorem weterynaryjnym.

Źródło: Ministerstwo Przemysłu Lekkiego

Ubój cieląt notowany w postaci skupu skór cielęcych zmniejszył się w 1962 roku w porównaniu z 1958 r. o przeszło 536 tys. sztuk. Nie ma też symptomów, które wskazywałyby na wzrost nielegalnej wyprawy skór cielęcych.

Wzrost skupu żywca bydlęcego w roku 1962 miał miejsce we wszystkich województwach. Pod tym względem rok ten zasadniczo różni się od roku 1961, kiedy przyrost podaży bydła wystąpił głównie w województwach północno-zachodnich.

W roku 1962 w dalszym ciągu największą dynamikę wzrostu wykazuje: woj. wrocławskie (+40,3%), opolskie (+29,2%), olsztyńskie (+35,3%), zielonogórskie (+27,0%), a ponadto poznańskie (+18,6%), bydgoskie (+20,8%), lubelskie (+18,2%), białostockie (+21,0%), krakowskie (+46,2%). Stosunkowo słabszy był przyrost skupu w woj. krakowskim (+6,0%) i katowickim (+9,0%).

Skup młodego bydła wykazuje silną dynamikę wzrostu we wszystkich województwach. Natomiast skup krów jest w woj. kieleckim, lubelskim, białostockim, katowickim, rzeszowskim wyraźnie niższy niż w roku poprzednim (tab. 31).

Wojewódzkie zróżnicowanie skupu krów w 1962 r. wykazuje odwrotny układ niż zróżnicowanie przyrostów płonów zbóż i ziemniaków w 1961 r. Można sądzić, że szczególnie pomyślne zbiory 1961 r. w województwach południowo-wschodnich zahamowały w tych województwach procesy brakowania krów.

Tabela 31

Dynamika skupu jałówek, walców i krów

Województwa	1961 w % 1960			1962 w % 1961		
	jałówki	krowy	wolce	jałówki	krowy	wolce
Warszawa	106	83	350	109	104	177
Bydgoszcz	100	99	152	123	110	231
Poznań	108	106	235	126	112	152
Łódź	127	96	181	116	105	218
Kielce	112	85	118	114	99	176
Lublin	120	77	193	143	97	262
Białystok	104	74	154	139	79	185
Olsztyn	123	88	205	149	109	190
Gdańsk	108	92	249	134	109	160
Koszalin	146	106	177	110	113	180
Szczecin	143	102	252	117	109	209
Zielona Góra	137	116	174	144	114	163
Wrocław	134	106	185	158	124	188
Opole	102	107	210	155	115	184
Katowice	107	96	191	113	98	169
Kraków	102	76	92	112	177	177
Rzeszów	102	140	192	140	90	55
Polska	114	95	187	129	109	185

W układzie wg sektorów najwyższe tempo wzrostu podaży żywca bydlęcego wykazuje PGR, które od kilku lat charakteryzuje silny rozwój hodowli bydła. Skup bydła z PGR zwiększył się w 1962 r. w porównaniu z rokiem 1960 przeszło dwukrotnie (tab. 32). W rezultacie udział PGR w globalnym skupie bydła wzrósł z 8,4 w 1960 r., 11,7 w 1961 r. do 13,4% w 1962 r. Charakterystyczne dla skupu bydła w roku 1962 jest jednoczesny silny wzrost skupu zarówno z PGR, jak i z gospodarki chłopskiej. Dostawy żywca bydlęcego z gospodarki chłopskiej stanowią około 85% wszystkich dostaw i szczególnie silnie wzrosły w roku 1962 (+79 tys. ton). Na wzrost skupu z gospodarki chłopskiej składa się w decydującej mierze wzrost dostaw z tytułu kontraktacji młodego bydła (34,7%). Częściowo wzrosła również podaż bydła z tytułu dostaw obowiązkowych (+26,5%).

W rezultacie silnego wzrostu kontraktacji bydła zaszła w 1962 r. zasadnicza zmiana w strukturze podaży według form skupu. Udział dostaw z kontraktacji jest obecnie wyższy od udziału dostaw ponadobowiązkowych. Jednocześnie postępuje absolutny i względny spadek podaży bydła na wolnym rynku. Dowodzi to, że rozwijanie produkcji młodego bydła rzeźnego na zasadach kontraktacji zmienia jednocześnie nastawienie rolników co do wyboru kierunków realizacji produkcji towarowej żywca bydlęcego.

Kontraktacja młodego bydła stanowi obecnie ważny bodziec ekonomiczny stymulujący rozwój kierunku mięsnego w hodowli bydła. Wzrost

udziału kontraktacji w skupie bydła ma miejsce prawie we wszystkich województwach.

Udział dostaw obowiązkowych w skupie bydła ogółem jest w latach 1960—1962 na ogół stały. Można przypuszczać, że stałość ta wynika stąd, iż głównym źródłem dostaw obowiązkowych żywca bydlęcego są wybrakowane krowy.

Tabela 32

Skup bydła na rzeź^a wg sektorów i form skupu

Wyszczególnienie	1960	1961	1962	Wskaźniki			Udział % w skupie ogółem		
	w tys. ton			1961	1962	1962	1960	1961	1962
				1960	1960	1961			
Skup ogółem	426,8	458,2	558,1	107	131	122	100,0	100,0	100,0
Wg dostawców									
PGR	35,9	53,7	74,8	150	208	139	8,4	11,7	13,4
Tuczarnie	8,2	9,5	9,3	116	114	98	1,9	2,1	1,7
Gospodarka chłopska	382,8	395,0	474,0	103	124	120	89,7	86,2	84,9
Wg form skupu									
Dostawy obowiązkowe	88,9	87,1	110,1	98	124	126	20,8	19,0	19,7
Kontraktacja	120,9	158,6	213,7	131	177	135	28,3	34,6	38,3
Skup ponadobowiązkowy	173,0	149,3	150,2	86	87	101	40,6	32,6	26,9

^a Skup bydła bez cieląt.

Źródło: Biuletyny Statystyczne Centrali Przemysłu Mięsnego.

Skup trzody chlewnej

Skup trzody chlewnej stanowi w dalszym ciągu około 70% całej masy żywca w związku z czym kształtowanie się podaży żywca trzody decyduje o sytuacji na rynku mięsnym. W skupie trzody chlewnej w ciągu roku 1962 można wyróżnić trzy okresy. W pierwszym okresie, od stycznia do kwietnia, skup utrzymywał się na poziomie niższym niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego. W okresie maj—sierpień nastąpił pewien wzrost skupu i od września do grudnia skup ponownie przebiegał na niższym poziomie niż w analogicznych miesiącach roku 1961.

Taki rozkład skupu żywca trzody w ciągu roku nie był przypadkowy. Pozostawał w bezpośrednim związku z sytuacją w chowie trzody chlewnej w końcu 1961 r. i w pierwszym półroczu 1962 r., którą charakteryzowała ostra terytorialna dysproporcja między wielkością zasobów paszowych i możliwością ich spasanania, wynikająca z będącego do dyspozycji materiału wyjściowego trzody chlewnej¹. W okresie od IV kwartału 1961 r. do II kw. 1962 istniała silna korelacja między wojewódzkim zróżnicowaniem dynamiki plonów żyta, ziemniaków i cen prosiąt (tab. 34).

¹ Szczegółową interpretację tego zjawiska zawiera art. Z. Kozłowski, W. Wachnacher: Podstawowe elementy sytuacji w chowie trzody, Nowe Rolnictwo 15/1962.

Tabela 33

Skup trzody mięsno-słoninowej w latach 1961—1962
(w tys. ton wagi żywej)

Miesiące	1961	1962	Wskaźnik
Styczeń	94,8	92,8	97,9
Luty	94,7	93,9	99,2
Marzec	119,2	120,2	100,8
Kwiecień	72,4	67,8	93,7
Srednio	381,0	374,7	98,3
Maj	110,0	114,4	104,0
Czerwiec	92,9	96,8	104,2
Lipiec	55,6	65,3	117,4
Sierpień	44,8	45,1	100,4
Srednio	303,4	321,7	106,0
Wrzesień	60,4	50,4	83,5
Październik	88,7	80,9	91,2
Listopad	98,0	91,1	92,9
Grudzień	85,4	80,5	94,3
Srednio	332,4	302,9	91,1
Ogółem w roku	1 016,8	999,2	98,3

Źródło: Biuletyny Statystyczne Centrali Przem. Mięsnego.

Tabela 34

**Współczynnik korelacji między przyrostem cen psiaąt
i plonów pasz według województw**

Okres	r_{xy}	r_{xz}
III kw. — 1961	0,67	0,13
IV kw. — 1961	0,82	0,36
I kw. — 1962	0,70	0,62
II kw. — 1962	0,32	0,59

x = przyrosty cen wolnorynkowych psiaąt

y = przyrosty plonów ziemniaków w 1961 r. do 1960

z = przyrosty plonów żyta w 1961 r. do 1960

Po wyjątkowo pomyslnych zbiorach w 1961 r. w woj. centralnych południowych i wschodnich, gospodarstwa rolne otrzymały dodatkowy impuls do wzmożenia hodowli trzody przerywający uprzednią tendencję spadkową. Wpływ tego impulsu hodowlanego, hamowanego brakiem materiału wyjściowego dla chowu, wystąpił w postaci znacznego wzrostu skupu trzody w miesiącach maj—sierpień 1962. Przyrosty skupu w tym okresie są ściśle skorelowane z międzywojewódzkim zróżnicowaniem plonów w 1961 r. Współczynnik korelacji między przyrostem skupu trzody w II kw. 1962 r. i przyrostem plonów żyta i ziemniaków w 1961 r. wynosi odpowiednio 0,60 i 0,76.

Impuls hodowlany po zbiorach 1961 r., który znalazł swoje wyrażenie we wzroście podaży trzody w miesiącach maj—sierpień, spowodował korzystną deformację cyklu świńskiego (wykres 3).

Jak widać z wykresu 3 szczytowa faza podaży utrzymywała się w zasadzie na jednakowym poziomie do listopada 1961 r. Poczynając od grudnia 1961 r. do lutego 1962 r. nastąpiło nawet pewne przekroczenie tego poziomu. Tym samym nastąpiło pewne wydłużenie, ale i spłaszczenie szczytu podaży. Od września 1962 r. (na wykresie od marca) krzywa podaży idzie w dół. Od września do końca roku 1962 następuje już wyraźne obniżenie poziomu skupu. Także i w tym okresie wskaźniki dynamiki skupu w poszczególnych województwach są jeszcze silnie skorelowane z przyrostami plonów zbóż w 1961 r. (dla IV kw. $r = 0,64$), co wskazuje, że spadek podaży trzody i w tym okresie jest jeszcze częściowo łagodzony przez dobry urodzaj poprzedniego roku. Jednakże wzmożona podaż macior na rzeź w województwach centralnych, południowych i wschodnich wskazuje na wygasanie impulsu hodowlanego z poprzedniego roku i pojawianie się silnej tendencji ograniczania hodowli trzody (tab. 35).

Tabela 35

Skup macior kwartałami w % pogłowia macior w czerwcu
(pogłowie macior w czerwcu = 100)

Rok gospodarczy	% skupu macior w kwartałach			
	I	II	III	IV
1956/57	4,9	5,7	5,1	5,0
1957/58	5,1	8,5	9,5	8,4
1958/59	7,0	12,5	11,2	7,9
1959/60	5,0	8,7	9,5	7,8
1960/61	5,9	13,4	14,3	8,6
1961/62	6,3	13,0	13,5	10,3
1962/63	7,9	15,6	13,4	7,2

Selekcja macior (odsetki skupionych macior w stosunku do stanu pogłowia macior w spisie czerwcowym) jest w III i IV kw. 1962 r. największa na przestrzeni ostatnich 7 lat.

Niemniej wymowną ilustracją zjawiska ograniczania hodowli trzody jest tabela 36. W województwie kieleckim udział skupu macior w skupie trzody ogółem wzrósł z 11,2 w I kwartale do 21,1% w IV kwartale 1962 r., w lubelskim z 12,6 do 18,8, w warszawskim z 9,7 do 14,6%, w krakowskim z 6,1 do 14,3%. Natomiast w województwach zachodnich i północnych udział skupu macior w skupie trzody ogółem, wzrasta w IV kwartale tylko nieznacznie lub też spada.

Redukcja pogłowia macior była pierwszą reakcją na niepomyślne zbiory zbóż w roku 1962. Proces ten był jednak znacznie zróżnicowany terytorialnie. Wytworzyła się ponownie w poszczególnych województwach ostra dysproporcja między stanem pogłowia trzody i zasobami pasz. W województwach centralnych i południowo-wschodnich słabe urodzaje spowodowały ograniczanie chowu trzody (zwiększona podaż

macior, spadek popytu na prosięta), a w województwach północno-zachodnich wystąpił niedobór materiału do chowu, spowodowany ograniczeniem chowu w 1961 r.

Tabela 36

**Udział skupu macior w skupie trzody ogółem (w sztukach)
w poszczególnych kwartałach 1962 r.**

Województwa	Udział macior w skupie trzody w %				
	I	II	III	IV	Rok
Warszawa	9,7	9,1	12,0	14,6	11,2
Bydgoszcz	8,5	6,5	6,7	12,4	8,6
Poznań	6,9	4,9	5,5	9,2	7,6
Łódź	9,9	8,5	12,8	13,1	10,8
Kielce	11,2	9,1	14,3	21,1	13,6
Lublin	12,6	11,1	17,0	18,8	14,5
Białystok	5,9	3,5	6,2	8,0	5,9
Olsztyn	4,1	3,6	3,8	3,5	3,8
Gdańsk	7,1	6,0	6,7	10,3	7,4
Opole	5,7	4,3	4,9	6,0	5,3
Kraków	6,1	4,8	7,6	14,3	8,0
Koszalin	5,2	4,3	4,2	4,9	4,7
Szczecin	5,0	4,0	3,6	4,6	4,4
Zielona Góra	3,8	3,4	4,0	6,1	4,3
Wrocław	9,7	5,8	6,5	8,0	7,6
Katowice	4,3	3,9	4,7	8,0	5,0
Rzeszów	4,4	3,8	5,8	10,3	6,1
Polska	8,1	6,5	8,7	11,7	8,6

Skup trzody mięsno-słoniowej w poszczególnych województwach w skali roku 1962 jest zróżnicowany odpowiednio do zróżnicowania pło-
nów w roku 1961 ($r = 0,79$). Największy wzrost skupu nastąpił w woj.
bydgoskim, warszawskim, rzeszowskim, kieleckim, lubelskim, krakow-
skim. W pozostałych województwach skup jest mniejszy niż w roku
1961, względnie wykazuje słaby wzrost (tab. 37).

Tendencja spadkowa w chowie trzody, istniejąca pod koniec 1962 r.
w województwach centralnych i południowo-wschodnich, może być
w skutkach szczególnie dotkliwa dla skupu trzody mięsno-słoniowej
w roku 1963. Są to bowiem województwa szczególnie specjalizujące się
w hodowli trzody i dostarczające ponad 30% ogólnokrajowego skupu
trzody.

Plan i wykonanie skupu trzody mięsno-słoniowej

Przez większą część roku 1962, z wyjątkiem czerwca, lipca i sierpnia,
realizacja planu skupu żywca trzody była znacznie niższa od założeń.

Wyjaśnienie tego zjawiska — występującego w dłuższych okresach¹ —
można w zasadzie sprowadzić do wniosku, iż miesięczne plany skupu

¹ Produkcja rolna i rynek w latach 1956—1961. Dodatek do nr 4/62 Zagadnień
Ekonomiki Rolnej, s. 74 i dalsze.

Tabela 37

**Wskaźniki dynamiki skupu trzody mięsno-słoninowej w tonach wagi żywej
w latach 1960—1961**

Województwa	1961	1962	1962
	1960	1960	1961
Polska	121	119	98
Warszawa	116	106	107
Bydgoszcz	135	156	116
Poznań	140	130	93
Łódź	116	104	89
Kielce	99	103	104
Lublin	111	117	106
Białystok	121	123	102
Olsztyn	127	125	98
Gdańsk	121	118	97
Koszalin	139	139	100
Szczecin	145	120	83
Zielona Góra	156	138	89
Wrocław	137	121	88
Opole	121	118	98
Katowice	123	124	101
Kraków	107	128	120
Rzeszów	107	127	119

stanowią po prostu próby przewidywania rozwoju na podstawie przeszłości. Zadania planowe określane są tylko na podstawie osiągniętych wskaźników w analogicznym okresie roku ubiegłego, bez dodatkowego uwzględnienia zarówno zjawisk charakteryzujących nowo powstałą sytuację, jak też niektórych zjawisk działających długookresowo. W związku z tym, miesięczne plany skupu charakteryzuje cykliczność, która odzwierciedla cykliczność podaży. Zachodzi między nimi tylko ta różnica, że wahania cykliczne planów skupu są w stosunku do wahań rzeczywistego skupu opóźnione o 2—4 miesiące.

Tabela 38

**Wskaźniki wykonania planu skupu trzody mięsno-słoninowej
w 1962 r.**

Miesiące	Wskaźniki	Miesiące	Wskaźniki
I	88,7	VII	116,6
II	88,4	VIII	101,3
III	96,7	IX	84,7
IV	88,6	X	94,6
V	98,6	XI	93,2
VI	100,3	XII	93,4
		Rok 1962	94,8

Skup trzody mięsno - słoninowej
(dane Centrali Przemysłu Mięsnego dla Polski)
lata 1956 - 62

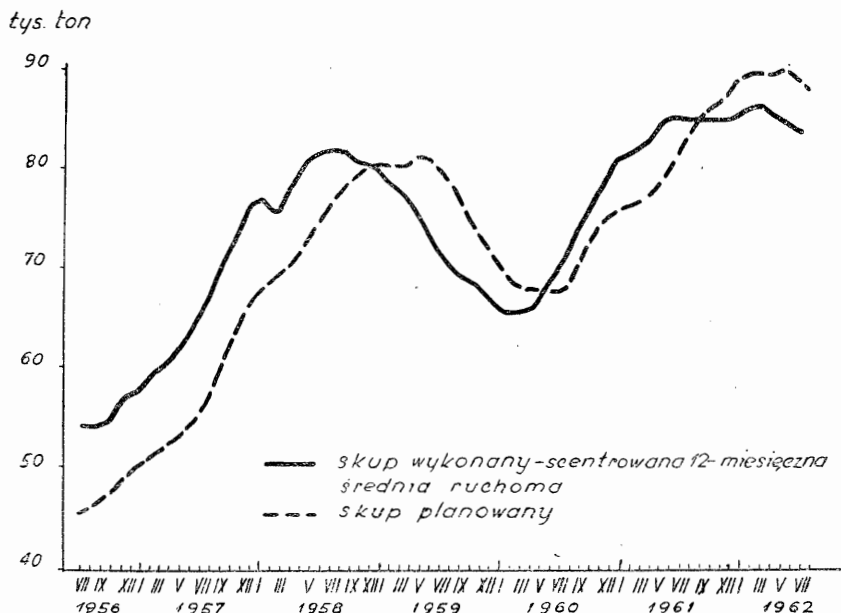

Tabela 39

Cennik skupu trzody (w zł/kg)

Klasa	Wyszczególnienie	Ceny w okresie zimowym	
		przed 1 maja 1961 r. ^a	po 1 maja 1961 r.
I	Sztuki mięsne ponad 86 kg	17,80 (18,30)	19,00
II	Sztuki mięsne słoninowe od 107—135 kg	18,00 (18,50)	18,50
III	Sztuki mięsne słoninowe powyżej 135 kg	18,30 (18,90) ^b	18,30
		18,70 (19,10) ^b	

^a Obok ceny tzw. strefy „pośredniej” podano w nawiasie ceny strefy II. W części rejonów zachodnio-północnych obowiązywały bowiem ceny strefy „pośredniej”, a w części rejonów ceny strefy II.

^b Nowej klasie trzeciej odpowiadały poprzednio dwie klasy, sztuki mięsno-słoninowe i sztuki słoninowe o wadze ponad 135 kg.

Cały zabieg cenowy polegał niejako na „odwróceniu” dotychczasowego cennika przy równoczesnej nieznacznej podwyżce przeciętnej ceny skupu. Zamiast najwyższych poprzednio cen za tuczniki ciężkie, słoninowe zaoferowano dostawcom najwyższe ceny za tuczniki mięsne, a ceny tuczników słoninowych obniżono.

Nowy cennik wszedł w życie w dniu 1 maja 1961 r. na terenie woj. bydgoskiego, poznańskiego, olsztyńskiego, koszalińskiego, gdańskiego, szczecińskiego, zielonogórskiego, oraz 2 powiatów woj. warszawskiego i 3 powiatów woj. białostockiego. W dniu 1 maja 1962 r. włączono do strefy „Cennika M” dalsze 2 województwa mianowicie wrocławskie i opolskie.

Aktualne zatem preferencje dla produkcji i dostaw trzody typu mięsnego obowiązują w 198 powiatach, w których znajduje się około 50% krajowego pogłowia trzody.

W jaki sposób producenci rolni zareagowali na nowy cennik, czy i jakie zmiany wystąpiły w pogłowie i towarowej produkcji trzody, czy przemysł mięsny i rynek uzyskały lepszy niż poprzednio surowiec — oto pytania nowego cennika.

Trzeba się zastrzec, że mimo stosunkowo krótkiego cyklu produkcji trzody okres, który upłynął od wprowadzenia nowego cennika, wydaje się zbyt krótki, aby na pytania te udzielić wyczerpującej odpowiedzi. Dlatego też przeprowadzona analiza musi mieć z konieczności charakter wstępny i w przyszłości będzie musiała być poddana ponownemu sprawdzeniu.

Przesłanki, którymi kierowano się przy wprowadzeniu nowego cennika można streścić następująco:

1) W planie pięcioletnim na okres 1961—1965 postawiono przed przemysłem mięsnym zadanie dynamicznego rozwinięcia produkcji szynek

i konserw na cele eksportu. Przy zakładanym wzroście skupu trzody o ca 50% produkcja szynek i konserw ma być podwojona. Zrealizowanie tych zamierzeń uwarunkowane było z jednej strony, rozbudową mocy produkcyjnych i modernizacją istniejących zakładów, z drugiej zaś, zabezpieczeniem odpowiedniej ilości i jakości surowca nadającego się do tego rodzaju produkcji. Struktura skupu trzody chlewnej na przestrzeni lat 1958—1960 wskazywała, iż mimo dokonanych modyfikacji w cenniku skupu, polegających na łagodzeniu preferencji dla dostaw tuczników słoninowych, udział w skupie lekkich sztuk mięsnych w zasadzie się nie zwiększył. Dominującym w skupie typem tuczników pozostały nadal sztuki słoninowe i mięsno-słoninowe (ponad 60% skupu), a więc sztuki nie nadające się do produkcji szynek i wysokogatunkowych konserw.

2) Wymagania konsumentów krajowych, którzy w coraz większym stopniu żądają nieprzetłuszczonego i młodego mięsa wieprzowego. Znamna była w latach pięćdziesiątych sprawa narastania wysokich remanentów tłuszczów wieprzowych i trudności w ich upłynianiu.

3) Mięsny kierunek tuczu jest bardziej ekonomiczny od tuczu słoninowego. Nakłady pasz na 1 kg przyrostu — szczególnie zaś w końcowym okresie tuczu — są przy tuczu ciężkich sztuk znacznie wyższe i to zarówno w jednostkach owsianych, jak i w białku.

4) Przy mięsnym kierunku tuczu można dzięki zwiększeniu rotacji wyprodukować więcej żywca w ciągu roku z jednego stanowiska.

5) Wobec szybkiego wzrostu spożycia mięsa w Polsce istnieje konieczność przejścia na intensywny kierunek trzody.

Istniało również szereg przesłanek, które wskazywały na konieczność pewnej ostrożności przy wprowadzaniu „cennika M”. Po pierwsze, tucz mięsny wymaga poprawienia stosunku białka w paszach skarmianych trzodą. W naszych warunkach realizacja tego postulatu może natrafić na trudności, tym bardziej że nawet przy dotychczasowym kierunku tuczu odczuwaliśmy względny nadmiar pasz węglowodanowych a niedobór białka. Po drugie, tucz mięsny wymaga większej produkcji prosiąt, co przy stosunkowo małym w Polsce odchowie prosiąt od jednej maciory, może wpłynąć na zwiększenie kosztów produkcji. Po trzecie, producenci rolni w większości nie są jeszcze pod względem fachowym przygotowani do intensywnego tuczu trzody.

Mając powyższe na uwadze zdecydowano wprowadzić „cennik M” tylko w tych rejonach kraju, gdzie duża część gospodarstw ma już dzięki produkcji bekonu pewne doświadczenia w mięsnym kierunku tuczu. Ponadto w rejonach „cennika M” podjęto prace instruktażowe w zakresie chowu, w szczególności żywienia przy jednoczesnym zaopatrywaniu tych rejonów w stale rosnącą ilość materiału hodowlanego, zabezpieczając odpowiednie warunki dla specjalizacji gospodarstw w produkcji prosiąt (utrzymywanie wysokoplennych macior, a tym samym obniżenie kosztów produkcji prosiąt).

O rozmiarach produkcji trzody decyduje, abstrahując od czynników rynkowych, przede wszystkim sytuacja paszowa. W „strefie M” od 1960 r. zbiory zbóż wykazują stałą tendencję spadku. Nawet w 1961 r., który dla reszty kraju był rekordowym pod względem wysokości zbior-

rów zbóż, „strefa M” dysponowała nieco mniejszą ilością zbóż niż w 1960 r. (tab. 40).

Tabela 40

**Zasoby paszowe w latach 1959—1962 w strefie „cennika M”
i w pozostałych rejonach kraju w tys. ton**

	Lata	Polska	„Strefa M”	Wrocław i Opole	Reszta kraj
Zbiory zbóż	1959	14 123	5 000	1 537	7 586
	1960	14 265	5 417	1 706	7 142
	1961	15 427	5 374	1 727	8 326
	1962 ^a	13 338	5 210	1 670	6 504
Zbiory ziemniaków	1959	35 698	12 755	3 301	19 642
	1960	37 855	13 827	3 332	20 696
	1961	45 203	14 950	3 653	26 600
	1962 ^a	37 746	15 259	3 474	19 013

^a Dane niedostateczne.

W produkcji ziemniaków notuje się natomiast w „strefie M” — odwrotnie niż w produkcji zbóż — stały wzrost zbiorów. Z punktu widzenia zatem zbiorów zbóż i ziemniaków „strefa M” znalazła się w momencie wprowadzenia nowego cennika w szczególnie niekorzystnej sytuacji. Zasoby pasz białkowych, których potrzeby są przy tuczu mięsnym wyższe — zmniejszyły się, natomiast zasoby pasz węglowodanowych, których zużycie powinno być ograniczone — systematycznie rosły.

W roku 1962 zmniejszono rozmiary pomocy paszowej państwa dla rolnictwa.

Tabela 41

Sprzedaż pasz dla gospodarki chłopskiej (w tys. ton) w latach 1959—1962

Lata	Polska	„Strefa M”	Wrocław i Opole	Reszta kraj
1959	1 117	480	83	554
1960	1 159	457	75	627
1961	1 376	517	106	653
1962	872	385	79	408

Wprawdzie „strefa M” otrzymała w 1962 r. tylko o ca 25% mniej pasz niż w 1961 r. (w pozostałych rejonach zmniejszono sprzedaż pasz o ca 40%), to jednak nie mogło to pozostać bez wpływu dla nowego kierunku produkcji trzody.

Podczas gdy centralne i wschodnie rejony kraju wykazują silną tendencję wzrostu pogłowia trzody aż do 1962 r., to w „strefie M”, również w woj. wrocławskim i opolskim proces ten uległ w 1962 r. nie tylko zahamowaniu, lecz nawet zanotowano tu pewien spadek pogłowia (tab. 42).

Tabela 42

Pogłowie trzody chlewnej wg spisów czerwcowych GUS
(w tys. sztuk)

Lata	Polska	„Strefa M”	Wrocław i Opole	Reszta kraju
1959	11 209	4 037	882	6 290
1960	12 615	4 569	1 105	6 941
1961	13 434	5 266	1 150	7 027
1962	13 617	5 133	1 098	7 386

Wyniki spisu pogłowia wg stanu na grudzień 1962 r. pozwalają wnioskować, co wynika zresztą i z sytuacji paszowej, że w „strefie M” nie należy liczyć się w 1963 r. z tak znacznym cofnięciem się pogłowia jak w innych rejonach kraju.

Analiza struktury stada trzody w latach 1959—1962 w poszczególnych rejonach kraju (tab. 43) nie wskazuje, aby w „strefie M” dokonały się już jakieś zasadnicze zmiany. Udział tuczników w wieku powyżej 9 miesięcy, który i w poprzednich latach był w „strefie M” niższy aniżeli w pozostałej części kraju — uległ dalszemu obniżeniu i wynosił w czerwcu 1962 r. 3,5% wobec 7,0% w innych województwach. Możliwe, że jest to w jakimś stopniu wyrazem zapoczątkowania w „strefie M” procesu skracania cyklu produkcyjnego.

Obserwuje się nadal w „strefie M” — utrzymującą się od 1960 r., podobnie jak w całym kraju — tendencję spadku stanu macior. Jest to najprawdopodobniej wyrazem faktu, że ogólne warunki rozwoju pogłowia trzody (zasoby paszowe wynikające z dynamiki plonów) mają znacznie silniejszy wpływ na nastawienie gospodarstw aniżeli szczególne warunki preferencji stworzone przez nowy cennik.

Udział macior w pogłowie w „strefie M” był i jest nadal niższy aniżeli w pozostałych rejonach kraju, co świadczy o lepszej — w tej strefie — jakości stada macior. Za wnioskiem takim przemawia również fakt, iż w „strefie M” maciory w wieku do 9 m-cy stanowią tylko 25% wszystkich macior, gdy poza „strefą M” udział tych sztuk wynosi ok. 35%.

Na podstawie analizy pogłowia i podaży macior można raczej sądzić o pewnym niedoborze macior w „strefie M”. Podobny wniosek sugerują również notowania cen prosiąt w 1962 r. (tab. 44).

Tabela 44

Ceny wolnorynkowe prosiąt w zł za sztukę

Wyszczególnienie	1959	1960	1961	1962
Polska	299	306	312	301
„Strefa M”	284	315	301	311
Wrocław i Opole	314	312	320	327
Reszta kraju	304	301	316	298

Struktura pogłowia trzody chlewnej w latach 1959—1962
(ogółem pogłowie = 100)

Wyszczególnienie	Rok	Prosięta do 3 m-cy		Warch- laki 3—6 m-cy	Razem młodzież do 6 m-cy	Maciory			Tuczniaki	
		przy macio- rach	pozo- stałe			ogółem	w tym		6—9 m-cy	9-mie- siężne i star- sze
							6—9 m-cy	9-mie- siężne i star- sze		
Polska	1959	•	•	•	57,6	13,5	5,6	7,9	18,7	10,2
	1960	•	•	•	69,9	12,8	4,3	8,5	11,6	5,7
	1961	17,4	18,0	34,1	69,5	11,0	3,5	7,5	14,1	5,4
	VI—1962	17,3	18,7	34,5	70,5	11,2	3,4	7,8	12,9	5,4
	XII—1962	10,8	15,1	37,8	63,7	10,1	3,4	6,7	18,3	7,9
Strefa M	1959	•	•	•	60,3	12,5	4,5	7,9	19,8	7,4
	1960	•	•	•	70,7	11,8	3,5	8,3	12,7	4,8
	1961	17,1	19,9	34,4	71,4	10,7	2,8	7,9	14,1	3,8
	VI—1962	17,2	18,6	36,4	72,2	10,5	2,6	7,9	13,8	3,5
	XII—1962	11,3	15,9	36,6	63,8	9,7	2,6	7,1	19,4	7,1
Wrocław i Opole	1959	•	•	•	59,1	11,2	4,9	6,3	20,4	9,3
	1960	•	•	•	71,0	12,0	4,5	7,5	13,6	3,4
	1961	13,9	20,3	34,5	68,7	9,8	3,5	6,3	15,8	5,7
	VI—1962	14,3	22,2	35,6	72,1	10,7	4,2	6,5	13,8	3,4
	XII—1962	11,2	16,5	35,0	62,7	9,3	3,5	5,8	19,3	8,7
Reszta kraju	1959	•	•	•	55,6	14,5	6,4	8,1	17,7	12,2
	1960	•	•	•	69,9	12,8	4,7	8,1	10,7	6,6
	1961	18,1	16,1	33,8	68,0	11,4	4,0	7,4	14,1	6,5
	VI—1962	17,9	18,1	32,9	68,9	11,9	4,0	7,9	12,2	7,0
	XII—1962	10,4	14,2	39,1	63,7	10,5	4,0	6,5	17,3	8,5

Podczas gdy w centralnych i wschodnich częściach kraju ceny prosiąt w 1962 r. poważnie zniżkowały, to w województwach objętych „cennikiem M” wystąpiła zwyżka cen prosiąt. W zachodnich i północnych województwach jeszcze przed wprowadzeniem „cennika M” odczuwało się często niedobór prosiąt. Wydaje się, że zjawisko to nadal utrzymuje się i w przypadku wyraźniejszej poprawy sytuacji paszowej może być czynnikiem limitującym rozwój produkcji trzody w „strefie M”.

Tabela 45

Rozmiary skupu trzody chlewnej (mięсно-słoninowej i bekonowej) w podziale na rejony w latach 1959—1962

Lata	Polska		„Strefa M”		Wrocław i Opole		Reszta kraju	
	tys. szt.	tys. ton	tys. szt.	tys. ton	tys. szt.	tys. ton	tys. szt.	tys. ton
1959	8 128	969	3 141	347	645	80	4 342	541
1960	8 074	968	3 093	344	664	85	4 317	539
1961	10 040	1 060	4 194	447	886	111	4 960	602
1962	9 948	1 135	4 086	425	863	102	4 999	608

W roku wprowadzenia w życie nowego cennika bardzo wysoki przyrost skupu trzody miał miejsce w „strefie M”. Wskaźnik wzrostu skupu wyniósł bowiem w sztukach ok. 36%, w wadze ok. 30%. Wydaje się, że wynik ten należy przypisać w części dużemu wzrostowi w 1960 r. zbiorów zbóż (8,5%) i ziemniaków (7,7%), a w pewnym stopniu również reakcji producenta na nowy cennik. Przy preferencji cenowej dostaw tuczników mięsnych, a więc młodszych i lżejszych, producent decydował się na skrócenie cyklu i stąd znaczne przyspieszenie podaży. Można przyjąć, że dość poważna ilość tuczników, które bez zmiany cennika pojawiłyby się na rynku w 1962 r., zostało sprzedanych w „strefie M” w końcu 1961 r. Uwzględniając ten moment oraz biorąc pod uwagę gorszą sytuację paszową „strefy M” w 1961 r. i 1962 r., wydaje się, że pięcioprocentowego spadku skupu trzody w 1962 r. w „strefie M” nie można traktować jako zjawiska, które wskazywałoby na wystąpienie perturbacji w produkcji na skutek wprowadzenia nowego cennika. Na razie brak wyraźnego potwierdzenia faktu, iż zmiana kierunku tuczu pozwala w skali globalnej uzyskać zwiększenie efektywności spasanja, wyrażającego się w uzyskaniu z określonej ilości pasz większej produkcji żywca.

W roku 1962 skupiono wprowadzić taką samą jak w poprzednim roku ilość sztuk, licząc jednak w tonach dostawy były niższe. Zmniejszenie to wystąpiło w „strefie M” oraz w woj. wrocławskim i opolskim. Wiąże się to oczywiście z założonym w „cenniku M” zmniejszeniem przeciętnej wagi skupowanych sztuk.

W roku 1959 przeciętna waga tuczniaka w dzisiejszej „strefie M” wynosiła ok. 123 kg, a w roku 1962 — ok. 110 kg. W centralnych i wschodnich rejonach kraju przeciętna waga tuczniaka spadła ze 127 kg w 1959 r. do 124 kg w 1962 r.

Tabela 46

Skup trzody mięsno-słoninowej w latach 1959—1962

Lata	Polska		„Strefa M”		Wrocław i Opole		Reszta kraju	
	tys. szt.	tys. ton	tys. szt.	tys. ton	tys. szt.	tys. ton	tys. szt.	tys. ton
1959	6 711	843	2 020	248	633	79	4 058	516
1960	6 587	837	1 936	242	649	84	4 002	511
1961	8 406	1 017	2 908	334	868	109	4 630	573
1962	8 407	999	2 918	322	848	101	4 641	576

Równolegle z poważnym obniżeniem przeciętnej wagi tucznika rejestruje się w „strefie M” zasadnicze zmiany w układzie klas jakościowych skupowanego żywca (tab. 47). W ciągu dwu lat w „strefie M” udział sztuk klasy mięsnej w ogólnym skupie trzody prawie podwoił się, przy czym sztuki te są dominującą częścią podaży (prawie 84%). Wymowne jest, że w „strefie M” skupuje się mniej tuczników słoninowych aniżeli sztuk klasy V (braki). Podobny proces rysuje się w 1962 r. w woj. wrocławskim i opolskim. W pozostałych rejonach kraju struktura skupu trzody uległa tylko niewielkim zmianom, polegającym na spadku dostaw tuczników klasy słoninowej powyżej 135 kg, a zwiększeniu się o mniej więcej równoważną ilość tuczników mięsnych. W sumie jednak udział w skupie tuczników mięsnych w województwach centralnych i wschodnich jest dwukrotnie mniejszy (40%) niż w „strefie M” (84%).

Przeciętna waga tuczników mięsnych (kl. IV) w skali całego kraju nie uległa w ostatnich 4 latach większym zmianom i wahała się w granicach 105—108 kg.

Można zatem stwierdzić, że oczekiwane zmiany w produkcji trzody w „strefie M” wystąpiły — jak dotychczas — tylko częściowo. W podaży pojawiły się sztuki młodsze, mniej otluszczone, o niższych wagach. Tym samym uzysk w żywcu trzody jest obecnie stosunkowo większy w mięsie niż przed wprowadzeniem „cennika M”. Trudno na razie stwierdzić w jakim stopniu zmiany w produkcji trzody żywca w „strefie M” nastąpiły w wyniku reakcji na nowy cennik, a w jakim na czynniki bardziej podstawowe (zasoby paszowe).

Zamiast udoskonalenia technologii tuczu występuje jednak często jego sztuczne przerwanie, w związku z tym sprawa przydatności technologicznej surowca gromadzonego w „strefie M” wymaga odrębnego przeanalizowania. W 1962 r. pojawiły się sygnały, że część skupowanych w „rejonie M” sztuk mięsnych nie odpowiada potrzebom przemysłu z uwagi na stopień umięśnienia, a w szczególności na jakość i wielkość szynki. W wyniku tego od 1 stycznia 1963 r. wprowadzono pewne korekty do „cennika M”. Klasę tuczników mięsnych podzielono na dwie nowe klasy: IA — sztuki mięsne o wadze 110—120 kg i IB — sztuki mięsne powyżej 86 kg. Dla klasy IB utrzymano dotychczasową cenę klasy I, za klasę IA ustalono cenę o 0,50 zł wyższą. Zabieg ten zmierza zatem do zwiększenia przeciętnej wagi sztuk mięsnych, poprawienia ich umięśnienia, w szczególności uzyskania bardziej wypełnionych szynki.

Tabela 47

Procentowy udział klas w skupie trzody mięsno-słoninowej

Rejon kraju	Lata	Klasy ^a				
		I	II	III	IV	V
Polska	1959	19,8	20,4	22,0	37,3	0,5
	1960	20,4	21,3	20,6	36,9	0,8
	1961	15,0	18,7	17,0	48,5	0,8
	1962	13,4	16,7	13,2	56,0	0,7
„Strefa M”	1959	0,7	20,4	19,4	49,8	0,7
	1960	12,2	22,1	17,8	46,0	1,9
	1961	6,8	14,4	9,9	67,4	1,5
	1962	1,4	0,1	4,3	83,6	1,6
Wrocław i Opole	1959	11,8	22,2	22,0	43,6	0,4
	1960	12,5	24,2	20,4	42,3	0,6
	1961	11,1	23,1	19,1	46,1	0,6
	1962	6,7	16,5	11,1	65,0	0,7
Reszta kraju	1959	25,8	19,9	23,4	30,5	0,4
	1960	25,6	20,4	22,0	31,6	0,4
	1961	20,5	20,3	20,6	38,2	0,4
	1962	21,0	20,7	18,3	39,7	0,3

^a Nomenklaturę klas podano wg układu obowiązującego w całym kraju przed wprowadzeniem „cennika M”.

- I kl. — sztuki słoninowe pow. 135 kg
- II kl. — „ mięsno-słoninowe pow. 135 kg
- III kl. — „ mięsno-słoninowe od 107—135 kg
- IV kl. — „ mięsne pow. 86 kg
- V kl. — „ nie odpowiadające wymogom klas I—IV.

Badając zagadnienie sezonowości skupu trzody w „strefie M” trzeba stwierdzić, że cennik nie wywołał w tym zakresie jak dotąd żadnych poważniejszych zmian. Nadal podaż trzeciego kwartału jest najniższa (16% podaży rocznej), a maksimum dostaw przypada na pierwszy kwartał (30%). Podobnie kształtowały się w 1962 r. wskaźniki sezonowości skupu trzody w pozostałych rejonach kraju.

Wprowadzenie „cennika M”, wydaje się, nie wpłynęło ujemnie na przebieg skupu bekonów. Wprawdzie szczegółowa analiza pozwala sądzić, że część trzody skupowana poprzednio w ramach kontraktacji bekonowej jest obecnie sprzedawana jako tuczniki mięsne, niemniej dotyczy to tylko tych sztuk, które nie odpowiadały standardom bekonowym. Dostawy bekonów klas ekstra i I nie uległy zmianie. W tej sytuacji można stwierdzić, że „cennik M” wyeliminował z kontraktacji bekonowej część gospodarstw, które nie miały warunków do produkcji bekonów wysokiej jakości.

Oceniając nowy cennik w „strefie M” za ten stosunkowo krótki okres czasu należy zauważyć, że układ warunków klimatycznych w ostatnich kilku latach, a w konsekwencji kształtowanie się zbiorów zbóż i ziemniaków w „strefie M”, nie pozwalają na wyprowadzenie ostatecznej oceny wpływu „cennika M” na produkcję trzody. Za ten krótki okres w strukturze pogłowia trzody w „strefie M” nie zaszły żadne istotne zmiany w porównaniu ze stanem przed wprowadzeniem nowego cennika. Wydaje się, iż w najbliższej przyszłości należałoby zwrócić szczególną uwagę zarówno na rozwój w „strefie M” podstawowego stada macior, jak i na zwiększenie produkcji prosiąt.

W „strefie M” uzyskano natomiast zasadniczą zmianę struktury skupu. Przeciętna waga dostarczanych tuczników uległa zmniejszeniu. Wyeliminowano poprzednie zróżnicowanie asortymentowe podaży trzody i zamiast kilku klas jakościowych trzody, obecnie prawie cała podaż tuczników koncentruje się w jednej klasie jakościowej.

Nie uzyskano jednak — z uwagi na sytuację paszową — oczekiwanej zasadniczej poprawy jakości trzody mięsnej. Pewna część tych sztuk produkowana jest wg niezmiennych zasad, z tym, że okres tuczu ulega przerwaniu w momencie osiągnięcia przez sztukę limitu wagi klasy mięsnej. Oczywiście nie jest to zawsze równoznaczne z dobrym umiesseniem tucznika.

Obok jakości materiału wyjściowego i umiejętności producentów w organizacji tuczu mięsnego, decydujące znaczenie dla jakości tuczników mięsnych ma zagadnienie pasz. Chodzi tu nie tylko o pasze pochodzenia przemysłowego (wysokobiałkowe mieszanki), lecz przede wszystkim o pasze produkowane w gospodarstwach rolnych, których udział w spasaniu jeszcze przez wiele lat będzie dominujący. Producenci chcąc uzyskać dobre efekty w tuczu mięsnym, muszą zwiększyć produkcję pasz białkowych i ograniczać ilość skarmianych pasz węglowodanowych. Pociąga to za sobą konieczność zmiany struktury zasiewów, co jest oczywiście procesem bardziej długotrwałym.

Naszym zdaniem, podjęty eksperyment zwiększenia produkcji żywca w drodze przyspieszenia rotacji i zmniejszenia wagi sztuk ma swoje niewątpliwe uzasadnienie praktyczne i teoretyczne, ale zarazem, ze względu na swoje znaczenie i trudne jeszcze, w tej chwili, do przewidzenia skutki produkcyjne — wymaga dużo ostrożności w podejmowaniu decyzji o jego rozszerzaniu na dalsze rejony. Decyzje takie — naszym zdaniem — powinny być uzależnione od wyników pełnej oceny (bardziej długotrwałej) reakcji producentów na nowy cennik w obecnej „strefie M”.

Skup mleka

W roku 1962 skupiono o 26,2 mln litrów mleka mniej niż w roku 1961, co oznacza spadek o 0,7%. Przebieg skupu był w poszczególnych miesiącach i kwartałach (tab. 48) nierówny.

Wzrost skupu wystąpił głównie w I kwartale oraz w lipcu i sierpniu. W pozostałych miesiącach skup był mniejszy niż w 1961 r. Szczyt podaży mleka przypada z reguły w okresie wiosenno-letnim (wykres 4). Jednakże wiosną 1962 r. skup mleka był wyraźnie niższy, co było skut-

kiem znacznego opóźnienia wiosny, a zatem złego stanu użytków zielonych oraz opóźnienia wyjścia bydła na pastwiska. W okresie letnim nastąpiła pewna rekompensata i spiętrzenie dostaw mleka.

Tabela 48

Skup mleka (w mln. litr)

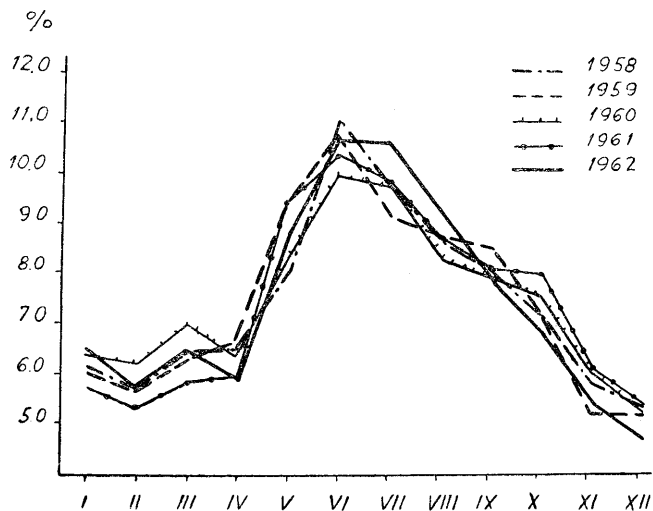
Wyszczególnienie	1961	1962	Wskaźnik
Styczeń	258,3	285,1	110
Luty	242,3	257,9	106
Marzec	262,7	285,1	108
I kwartał	763,3	828,1	108
Kwiecień	268,7	266,5	99
Maj	400,8	366,2	91
Czerwiec	436,2	442,1	101
II kwartał	1 105,7	1 074,8	97
Lipiec	413,3	442,7	107
Sierpień	370,6	391,3	106
Wrzesień	347,3	337,3	97
III kwartał	1 131,2	1 171,3	103
Październik	344,8	299,5	87
Listopad	269,2	244,5	91
Grudzień	249,5	219,5	88
IV kwartał	863,5	763,5	88
Rok	3 863,7	3 837,5	99

Źródło: Centralny Związek Spółdzielni Mleczarskich.

We wrześniu zarysowały się pierwsze trudności, które znacznie się pogłębiły w ostatnich miesiącach roku. W październiku skupiono o 13,1, w listopadzie o 9,2, a w grudniu o 12%¹ mniej niż w tych samych miesiącach roku poprzedniego.

Należy oczekiwać, że stosunkowo niskie plony pasz objętościowych w 1962 r. mogą mieć szczególnie niekorzystny wpływ na produkcję mleka w roku gospodarczym 1962/63. Plony siana łąkowego są w roku 1962 średnio w skali kraju o 6,2 q niższe niż w 1961 r., zwłaszcza duże obniżenie nastąpiło w województwach dostarczających przeszło 45% globalnego skupu mleka (spadek plonów siana w woj. bydgoskim o 9,4, poznańskim o 8,8, olsztyńskim o 8,5, szczecińskim o 6,6, zielonogórskim o 9,8, wrocławskim o 12,6 q). Jeśli w zakresie plonów zbóż sytuacja w województwach północno-zachodnich w 1962 r. była lepsza niż w innych rejonach, to plony siana łąkowego są tu zdecydowanie niższe. Zróżnicowanie wojewódzkie pod względem przyrostów plonów siana łąkowego rzutowało w pewnym stopniu na kształtowanie się międzywojewódzkich różnic w skupie mleka, zwłaszcza w III kwartale. Świadczy o tym dość silny związek korelacyjny między przyrostem plonów siana łąkowego w 1962 r. w poszczególnych województwach i przyrostem skupu mleka w III kw. ($r = 0,59$).

Zróznicowanie województw pod względem plonów siana w 1962 r. zbieżne było z wojewódzkim zróznicowaniem przyrostu plonów zbóż w roku 1961. Możliwe jest, że zbieżność ta sprawiła, że zarówno w pierwszej, jak i w drugiej połowie roku 1962, największy przyrost

Wykres 4. Sezonowość skupu mleka

skupu mleka wykazywały województwa centralne i południowo-wschodnie. Potwierdzają to wysokie wartości współczynników korelacji, uzyskane z obliczenia związku zachodzącego pomiędzy przyrostem plonów 4 zbóż w 1961 r. w poszczególnych województwach i przyrostem skupu mleka w roku 1962.

I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał	Rok
$r = 0,73$	$r = 0,61$	$r = 0,77$	$r = 0,61$	$r = 0,80$

Ten silny związek korelacyjny może świadczyć, że na dynamikę produkcji i podaży mleka w 1962 r. znaczny wpływ wywarły zwiększone zasoby zbóż paszowych po zbiorach 1961 roku w województwach centralnych i południowo-wschodnich, w których pasze te nie mogły być spasane trzodą chlewną na skutek opisanych wyżej trudności z wyjściowym materiałem hodowlanym. Jeśli założyć, że w 1963 r. zboża paszowe spełnią, w województwach północno-zachodnich, taką samą rolę w spasaniu bydłem jaką miały w województwach centralnych i południowo-wschodnich w 1962 r., to należy oczekiwać w roku 1963 poprawy w skupie mleka w województwach północno-zachodnich. Do obniżenia w roku 1962 skupu mleka w województwach północno-zachodnich przyczyniły się w głównej mierze obniżone dostawy mleka z PGR.

Skup mleka z PGR był o 3,6% mniejszy niż w roku poprzednim. Wielkość skupu mleka w PGR określa w znacznym stopniu skup globalny, gdyż dostawy mleka z PGR stanowią około 20% ogółu dostaw mleka. Skup z gospodarki chłopskiej utrzymał się na poziomie roku poprzedniego, jednak tempo wzrostu w roku poprzednim było dość niskie.

Tabela 49

Skup mleka według sektorów w latach 1960—1962
(w mln ltr)

	1960	1961	1962	Udział procentowy			Wskaźniki	
				1960	1961	1962	1961	1962
							1960	1960
Skup ogółem	3729,2	3863,7	3837,5	100,0	100,0	100,0	103,6	99,3
w tym:								
PGR	706,6	787,7	759,2	18,9	20,4	19,8	111,5	96,4
Spółdzielnie produkc.	26,4	30,7	32,2	0,8	0,8	0,8	116,3	104,9
Gospodarka indywid.	2996,3	3045,3	3046,1	80,3	78,8	79,4	101,6	100,0

Przedstawiony rozwój podaży mleka w roku 1962 rozpatrywany na tle kilkuletniej tendencji zawiera wyraźnie ujemne aspekty. Na pierwszy rzut oka nieznaczny spadek ($-0,7\%$) w stosunku do roku 1961, w którym globalna podaż mleka osiągnęła najwyższy w okresie powojennym poziom, nie budzi większych niepokojów. Po zniesieniu obowiązkowych dostaw mleka w 1957 r. nastąpił w latach 1958—1959 silny przyrost skupu mleka (tab. 50).

Tabela 50

Skup mleka w latach 1957—1962
(mln ltr)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Skup	3 045,5	3 467,5	3 705,9	3 729,2	3 863,7	3 837,5
Dynamika	100,0	113,9	121,7	122,4	126,9	126,0
Wskaźniki łańcuchowe	—	113,9	106,9	100,6	103,6	99,3

Jednakże lata następne charakteryzuje zastój w tym zakresie o czym świadczy stagnacja w roku 1960 i 1962. Wzrost skupu mleka w roku 1961 wydaje się w tym świetle przypadkowy. Podaż mleka w 1962 r. była tylko o $3,6\%$ większa od skupu w 1959 r. i o $2,9\%$ od skupu w 1960 r., co daje roczny przyrost w granicach $1,0-1,5\%$. Sygnalizuje to konieczność przeanalizowania przyczyn stagnacji w produkcji i skupie mleka.

Dynamika skupu mleka po 1956 r. jest w zasadzie zbliżona do dynamiki produkcji towarowej. W latach 1957—1959 notujemy znaczne przyrosty w produkcji mleka, a po tym okresie ta silna tendencja wzrostowa wygasa. Jednocześnie nie ma podstaw by sądzić, iż maleje towarowość produkcji mleka, ogólna jej tendencja jest raczej rosnąca.

Należy jednak zwrócić uwagę na pewien, choć nieznaczny, spadek towarowości w latach 1961—1962 w gospodarstwach indywidualnych. Spadek ten miał miejsce na rzecz wzrostu zużycia produkcyjnego przy utrzymaniu na dotychczasowym poziomie udziału samozaopatrzenia (tab. 53).

Tabela 51

Dynamika produkcji mleka w latach 1956—1962
(całe rolnictwo w mln ltr)

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Produkcja globalna	9 979	10 721	11 514	11 944	12 124	12 387	12 422
Produkcja towarowa	4 198	4 743	5 330	5 607	5 713	5 832	5 765
Skup	2 513	3 045	3 467	3 706	3 729	3 864	3 837
Wskaźniki łańcuchowe							
Produkcja globalna	x	107,4	107,4	104,2	101,5	102,2	100,3
Produkcja towarowa	x	113,0	112,4	105,2	101,9	102,1	98,9
Skup	x	121,2	113,9	106,9	100,6	103,6	99,3

Tabela 52

Produkcja towarowa mleka w latach 1956—1962
(całe rolnictwo w mln ltr)

Lata	Produkcja globalna	Produkcja towarowa	W tym		Struktura produkcji towarowej		Towarowość
			skup	wolny, rynek	skup	wolny rynek	
1956	9 979	4 198	2 513	1 684	59,9	40,1	42
1957	10 721	4 743	3 045	1 698	64,2	35,8	44
1958	11 514	5 330	3 467	1 863	65,1	34,9	46
1959	11 944	5 607	3 706	1 902	66,1	33,9	47
1960	12 124	5 713	3 729	1 984	65,3	34,7	47
1961	12 387	5 832	3 864	1 968	66,3	33,7	47
1962	12 422	5 765	3 836	1 929	66,5	33,5	46

Rozdysponowanie produkcji mleka
(gospodarstwa indywidualne w mln ltr)

Tabela 53

Lata	Produkcja globalna	Produkcja towarowa	Samozaopatrzenie	Zużycie	Produkcja globalna = 100		
					prod. towar.	samozaop.	zużycie
1956 ^a	9 129	3 730	4 706	693	40,9	51,5	7,6
1957	9 681	4 150	4 809	723	42,9	49,7	7,4
1958	10 423	4 663	5 047	712	44,7	48,5	6,8
1959	10 780	4 829	5 152	790	44,8	47,8	7,4
1960	10 881	4 897	5 194	790	45,0	47,7	7,3
1961	11 067	4 928	5 250	889	44,5	47,5	8,0
1962	11 092	4 869	5 318	905	43,9	47,9	8,2

^a Łącznie ze spółdzielniami produkcyjnymi.

Analiza produkcji towarowej mleka według kierunków sprzedaży wykazuje dalszy wzrost udziału skupu państwowego kosztem spadku sprzedaży wolnorynkowej.

W latach 1959—1961 obserwujemy pewne międzywojewódzkie przesunięcia w poziomie towarowości mleka.

Tabela 54

Towarowość produkcji mleka wg województw
(gospodarka indywidualna)

Województwa	1959	1960	1961
Polska	44,8	45,0	44,8
Warszawa	57,2	52,5	51,2
Bydgoszcz	69,4	61,4	61,5
Poznań	57,3	56,6	57,2
Łódź	52,7	49,9	47,8
Kielce	33,1	40,4	41,8
Lublin	24,7	24,3	32,9
Białystok	41,6	45,1	42,9
Olsztyn	72,0	68,9	69,8
Gdańsk	71,2	61,6	59,6
Koszalin	51,4	44,8	45,2
Szczecin	61,9	51,2	51,9
Zielona Góra	48,9	46,0	47,9
Wrocław	56,3	49,2	48,5
Opole	37,9	46,2	46,0
Katowice	52,6	36,2	38,0
Kraków	26,7	29,3	27,5
Rzeszów	18,5	23,1	22,6

W województwach kieleckim, lubelskim, rzeszowskim, opolskim obserwujemy wzrost towarowości, natomiast w warszawskim, bydgoskim, olsztyńskim, gdańskim, koszalińskim, szczecińskim i wrocławskim spadek. Spadek ten wydaje się być związany ze wzmożeniem rozwoju kierunku mięsnego w hodowli bydła.

Ogólnie można stwierdzić, że w ostatnich latach podaż mleka wykazuje nieznaczny tylko wzrost, właściwie można mówić o stagnacji. Główną przyczyną stagnacji w podaży jest słabe tempo wzrostu produkcji mleka. W latach 1957—1958 produkcja mleka wzrastała wprawdzie corocznie o 7,4%, a w 1959 r. o 4,2%, niemniej wzrost ten nie był wynikiem trwałej poprawy warunków produkcyjnych, lecz następstwem doraźnych przedsięwzięć związanych ze zniesieniem obowiązkowych dostaw mleka. Przedsięwzięcia te spowodowały zahamowanie procesu brakowania starych krów. Fakt ten nie mógł jednak dać bardziej długotrwałych efektów. Rok 1960 zapoczątkował wyraźnie ich wygasanie, ujawniając niedomagania w produkcji mleka, które istniały już przed rokiem 1957.

Na dynamikę produkcji mleka w analizowanym okresie oddziaływały obydwie podstawowe czynniki produkcji — stan pogłowia krów i mleczność.

Tabela 55

Dynamika pogłowia krów i mleczności w latach 1956—1962

Lata	Pogłowie krów tys. szt.	Przeciętny roczny udój od 1 krowy ltr	Wskaźniki łańcuchowe	
			pogłowie	udój
1956	5 599,6	1 782	—	—
1957	5 766,6	1 859	103,0	104,3
1958	5 931,4	1 941	102,9	104,4
1959	6 024,9	1 982	101,6	102,1
1960	5 884,7	2 060	97,7	103,9
1961	5 915,4	2 094	100,5	101,7
1962	6 022,4	2 056	101,8	98,1

W latach 1957—1960 tempo wzrostu mleczności wyprzedza tempo wzrostu pogłowia krów. W ostatnich dwóch latach obserwujemy pewne osłabienie tempa wzrostu mleczności, które wiąże się z nasileniem — odroczonego w 1957 r. — procesu brakowania starych krów i odmładzania stada. Możliwości wzrostu mleczności krów są ponadto ograniczone przez znaczny niedobór białka w żywieniu, co nabiera szczególnego znaczenia przy mleczności przekraczającej poziom 2100 litrów.

Skup jaj i drobiu

Skup jaj był w roku 1962 o 80,2 mln sztuk, czyli o 2,8% mniejszy od skupu w roku 1961. Mimo to poziom jego był dość wysoki, bowiem w stosunku do 1960 roku skup jaj wykazuje wzrost o 11,4%.

Tabela 56

Skup jaj i drobiu

Produkt	Jedn. miary	1960	1961	1962	$\frac{1961}{1960}$	$\frac{1962}{1960}$	$\frac{1962}{1961}$
Jaja	mln. szt.	2 528,3	2 897,3	2 817,1	115	111	97
Drob	tys. ton	30,2	33,3	27,6	110	91	83

Źródło: Zjednoczenie Przemysłu Jajczarsko-Drobiarskiego.

Z wyjątkiem woj. warszawskiego, białostockiego, olsztyńskiego, opolskiego i katowickiego skup jaj z pozostałych województw był niższy niż w roku 1961.

Niezwykłe silnie obniżył się w roku 1962 skup drobiu. Skup ten był o 5,7 tys. ton (17,1%) niższy niż w roku 1961 i o 2,6 tys. ton (8,6%) niższy niż w roku 1960.

Wśród przyczyn, które mogły obniżyć produkcję i skup drobiu w 1962 roku należy wymienić przede wszystkim znaczne zredukowanie

pomocy paszowej. W okresie napiętego bilansu paszowego, jakim był rok 1962, niedobór pasz treściwych odbił się szczególnie silnie na produkcji drobiu. W związku z trudnościami paszowymi uległo likwidacji wiele prywatnych ferm drobiarskich. Spadek produkcji drobiu w roku 1962 spowodował znaczny wzrost cen na drób na wolnym rynku. Ceny targowiskowe drobiu we wrześniu, październiku i listopadzie 1962, a więc w miesiącach szczytowej podaży były średnio o 4% wyższe od cen w roku 1961.

Analiza pomocy paszowej w roku 1962¹

Dostawy pasz treściwych były w roku 1962 o 375,6 tys. ton (22,7%) mniejsze niż w roku 1961 i o 523,6 tys. ton (22%) mniejsze niż w roku 1960. Jest to oczywiście wynik redukcji pomocy paszowej dokonanej w roku gospodarczym 1961/62.

Tabela 57

Dostawy pasz treściwych w poszczególnych kwartałach w latach 1960—1962
(w tys. ton)

Lata	I	II	III	IV	Rok
1960	542,2	452,1	349,8	459,2	1 803,3
1961	478,9	526,8	331,7	318,4	1 655,8
1962	321,7	315,5	283,6	359,3	1 280,1
Wskaźniki					
1961					
1960	88,3	116,5	94,8	69,3	91,8
1962					
1960	59,3	69,8	81,1	78,2	71,0
1962					
1961	67,2	59,9	85,5	112,8	77,3

W pierwszych trzech kwartałach roku 1962 dostawy pasz treściwych były znacznie niższe niż w roku poprzednim. Wszystkie kwartały roku 1962 wykazują jeszcze większe obniżenie w porównaniu z analogicznymi kwartałami roku 1960. Szczególnie duże obniżenie dostaw wystąpiło w pierwszych dwóch kwartałach roku 1962.

Decyzje o zmniejszeniu pomocy paszowej w roku gospodarczym 1961/62 oparto na założeniu, iż w wyniku pomyślnych zbiorów roku 1961 gospodarstwa rolne zgromadziły u siebie dostateczne ilości pasz. Z wielu jednak względów założenie takie było nieuzasadnione, bowiem dysproporcja między stanem pogłowia zwierząt gospodarskich i zasobami pasz w gospodarstwach rolnych po zbiorach 1961 roku nie uległa zmniejszeniu. Przy 6,6% wzroście pogłowia trzody chlewnej i 5,3%

¹ Dane liczbowe zawarte w powyższej analizie dotyczą pasz rozprowadzanych przez CRS „Samopomoc Chłopska”.

wzroście pogłowia bydła, wykazywanym w spisie czerwcowym 1961 r. ilość zbóż łącznie z mieszkankami treściwymi przeznaczona na spasanie w roku gospodarczym 1961/62 była tylko o 2,2% większa niż w roku poprzednim¹.

Niedobór pasz treściwych gospodarstwa rolne starały się kompensować poprzez znaczne zwiększenie spasania ziemniaków. Były to jednak przesunięcia niekorzystne w strukturze spasania, bowiem pogłębiły one dysproporcję między ilością skrobi i białka na niekorzyść białka.

Dodatkowym czynnikiem, który utrudniał sytuację paszową w gospodarstwach rolnych w roku 1962 była, omówiona już wyżej terytorialna dysproporcja między wielkością zasobów paszowych i możliwością ich spasania.

Znaczne zmniejszenie pomocy paszowej w roku gospodarczym 1961/62 było więc jedną z przyczyn powstania dużych trudności w produkcji trzody chlewnej w roku 1962, a w konsekwencji nieefektywnego wykorzystania wyjątkowo pomyślnych zbiorów ziemniaków roku 1961. Nieurodzaj 1962 roku pogorszył znacznie sytuację paszową gospodarstw chłopskich. Natomiast pomoc paszowa w III kwartale i październiku 1962 kształtowała się w dalszym ciągu na obniżonym poziomie, ustalonym na rok 1961/62, i była wyraźnie niedostateczna w stosunku do radykalnego pogorszenia sytuacji paszowej w gospodarstwach.

Czynnikami, który jeszcze bardziej pogarszał sytuację paszową w gospodarstwach indywidualnych, były niekorzystne dla tych gospodarstw zmiany w rozdysponowaniu pomocy paszowej.

Tabela 58

Sprzedaż pasz treściwych wg odbiorców w latach 1960—1962

Wyszczególnienie	Sprzedaż w tys. ton			Udział w sprzedaży			Wskaźniki		
	1960	1961	1962	1960	1961	1962	1961 1960	1962 1961	1962 1960
Sprzedaż ogółem	1 803,3	1 655,8	1 280,1	100,0	100,0	100,0	91,8	77,3	71,0
w tym:									
gosp. indyw.	1 189,5	1 046,5	694,8	66,0	63,2	54,3	87,9	66,4	58,4
PGR	322,4	380,1	407,5	17,9	22,9	31,8	117,9	107,2	126,4
inni	291,4	229,2	177,8	16,1	13,9	13,9	78,7	77,6	61,0

Gospodarstwa chłopskie otrzymały w 1962 r. o 33,6% mniej pasz niż w roku 1961 i o 41,6% mniej niż w roku 1960. W tym samym okresie pomoc paszowa dla PGR wzrosła w porównaniu z 1961 rokiem o 7,2% i o 26,4% w porównaniu z rokiem 1960.

Uchwała KERM o wiażanej sprzedaży pasz producentom trzody chlewnej weszła w życie w listopadzie 1962 r. Planowany w uchwale

¹ Por. op. cit. Wieś Współczesna nr 11/1962, s. 54.

wzrost pomocy paszowej w roku 1962/63 o 700 tys. ton w porównaniu z rokiem 1961/62 był niewielki w stosunku do aktualnych potrzeb rolnictwa. W porównaniu z rokiem 1960/61 stanowiło to wzrost tylko o 173 tys. ton, czyli o 8,5%. Ale jednocześnie pogłowie trzody wzrosło w 1962 r. w porównaniu z 1960 r. o 7,9%, a pogłowie bydła o 10,3%. Ponadto, mimo że plony zbóż w 1962 r. utrzymały się na poziomie plonów 1960 r., to zbiory zbóż, w wyniku zmniejszenia się powierzchni zasiewów, były niższe w roku 1962 w porównaniu z rokiem 1960 o 5,9%.

Wzrost pomocy paszowej jest więc, w zestawieniu z niezwykle dynamicznym rozwojem pogłowia bydła, obniżeniem zbiorów zbóż i obecnymi trudnościami na odcinku hodowli trzody, niedostateczny.

W wyniku realizacji uchwały sprzedaż pasz w IV kwartale 1962 r. była o 12,8% większa niż w analogicznym okresie roku poprzedniego, jednakże o 21,8% mniej od sprzedaży pasz w IV kwartale 1960 r.

Jednocześnie pojawiły się w 1962 r. wyraźne oznaki specyficznych trudności wykorzystania przez rolnictwo postawionej do jego dyspozycji pomocy paszowej. Świadczą o tym bardzo duże remanenty pasz treściwych w magazynach GS. Mimo powszechnie występującego niedoboru pasz, remanenty końcowe w listopadzie były o 66,2, w grudniu o 171,4, a w styczniu 1963 r. o 219,4% większe niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego. Jednocześnie — jak widzieliśmy — miał w tych miesiącach miejsce spadek skupu trzody chlewnej. Trudności te wynikały z niewłaściwego ustalenia zasady, wg której producent trzody może nabyć należną mu ilość pasz po dostarczeniu zakontraktowanego tuczniaka. Sama zasada wiązanej sprzedaży pasz gwarantująca producentowi trzody możliwość nabycia określonej ilości pasz treściwych nie jest kontrowersyjna. Potwierdzają to wyniki badań ankietowych wśród rolników prowadzących rachunkowość rolną. Natomiast wiązanie sprzedaży pasz z terminem dostawy trzody hamuje dopływ pasz do gospodarstw rolnych i jednocześnie nie sprzyja wzrostowi skupu żywca trzody. Ostatnie stwierdzenie wynika z faktu, iż poważną część dostawców (około 35%) trzody z kontraktacji stanowią producenci bezrolni lub posiadający gospodarstwa do 2 ha, którzy dostarczają przeciętnie w roku 1 sztukę lub nieco powyżej i opierający w dużym stopniu produkcję trzody na paszach dokupnych. Dla tej grupy producentów możliwość kupna pasz po dostarczeniu tuczniaka nie ma żadnego wpływu na produkcję, gdyż nie mają czym tuczniaka dotuczyć. Natomiast możliwość nabycia pasz przed ukończeniem procesu produkcji eliminowałaby w pewnym stopniu zjawisko dostarczania do punktów skupu sztuk nie-dotuczonych.

Do powstania trudności w dystrybucji pasz przyczyniło się dość opóźnione podjęcie uchwały. W III kwartale 1962 roku, gdy na skutek słabych zbiorów rolnicy masowo podejmowali decyzje o ograniczaniu hodowli trzody, pomoc paszowa państwa mogła zahamować nieco te tendencje. W tym celu konieczne było jednak wcześniejsze zorientowanie gospodarstw rolnych co do możliwości państwa w tym zakresie.

Wielkość pomocy paszowej, w myśl uchwały o wiązanej sprzedaży pasz, uzależniona jest od stopnia trudności paszowych w danym województwie. Dystrybucja pasz w poszczególnych województwach była róż-

nicowana odpowiednio do zróżnicowania plonów — również w okresie poprzednim¹. Jednakże obecna uchwała ustaliła konkretne normy sprzedaży pasz w poszczególnych województwach. W związku z tym wskaźniki wzrostu sprzedaży wykazują bardzo silny ujemny związek korelacyjny ze wskaźnikami dynamiki plonów zbóż w 1962 r. (listopad $r = -0,70$, grudzień $r = -0,83$, styczeń 1963 $r = -0,80$). Obecnie największe trudności paszowe występują w województwach warszawskim, łódzkim, lubelskim, kieleckim, białostockim i rzeszowskim.

Dostawy pasz w 1962 r. według poszczególnych asortymentów przedstawia tab. 59.

Tabela 59

Sprzedaż pasz treściwych wg asortymentów w latach 1960—1962

Wyszczególnienie	Sprzedaż w tys. ton			Udział w sprzedaży			Wskaźniki	
	1960	1961	1962	1960	1961	1962	1961	1962
							1960	1961
Sprzedaż ogółem	1 803,3	1 655,8	1 280,1	100,0	100,0	100,0	91,8	77,3
Otręby	631,5	487,2	237,5	35,0	29,4	18,6	77,1	48,7
Śruta zbożowa	422,9	420,2	188,9	23,5	25,4	14,8	99,4	45,0
Miesz. pasz treściwych	432,4	569,5	739,1	24,0	34,4	57,7	131,6	129,8
Makuchy i mączki								
zwierzęce	182,6	83,5	65,0	10,1	5,0	5,1	45,7	77,8
Zboża pastewne	133,9	95,4	49,6	7,4	5,8	3,8	71,2	52,0

Jak widać w analizowanym okresie obserwujemy pewne pozytywne zmiany polegające na wzroście sprzedaży mieszanek treściwych. Podczas gdy sprzedaż ogółem zmniejszyła się w roku 1962 o 22,7%, dostawy mieszanek treściwych wzrosły o 29,8%, a udział ich w sprzedaży przekroczył 57%. Jednocześnie silnie zmalał udział otrąb, śruty zbożowej oraz zbóż pastewnych. Silny wzrost sprzedaży mieszanek treściwych w roku 1962 jest nie tylko wyrazem określonej polityki gospodarczej, ale również przejawem istnienia określonego popytu w okresie, kiedy w zasobach paszowych gospodarstw udział ziemniaka był bardzo duży. Wymowa tego faktu jest tym silniejsza, że należy dodatkowo uwzględnić wzrost cen na pasze przemysłowe w roku 1961 o 4,4% i w roku 1962 o 6,8%. Łatwo jest stwierdzić, iż zachodzą tu dwie przeciwstawne tendencje: jedna to silny wzrost sprzedaży mieszanek (z 432,4 tys. do 739,1 tys. ton), druga zaś — trzykrotny spadek sprzedaży koncentratów w postaci makuchów i mączek zwierzęcych (z 182,6 tys. do 65,0 tys. ton). Zjawisko to oznacza nastawienie na scentralizowane, przemysłowe mieszalnictwo pasz w miejsce gospodarskiego. Wyjątek stanowią w tym względzie ostatnie miesiące 1962 r.

¹ Współczynniki korelacji między wskaźnikami zmian sprzedaży pasz w poszczególnych województwach w I i II kwartale 1962 r. w porównaniu z tym samymi kwartałami roku 1961 a wskaźnikami przyrostu plonów w 1961 roku do 1960 r. wynoszą: I kw. $r = -0,78$ i II kw. $r = -0,86$.

W toku realizacji obecnej uchwały o wiązanej pomocy paszowej można zaobserwować o wiele większą dynamikę wzrostową dostaw koncentratów białkowych niż mieszanek treściwych.

Tabela 60

Sprzedaż mieszanek i makuchów w okresie listopad 1962 — styczeń 1963 (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Listopad			Grudzień			Styczeń		
	1961	1962	1961= =100	1961	1962	1961= =100	1963	1962	1962= =100
Sprzedaż ogółem	113,5	116,4	102,6	98,7	146,5	148,4	95,3	149,7	157,0
w tym:									
makuchów i mączek									
zwierzęcych	1,6	7,7	481,3	2,2	8,2	372,7	3,8	8,9	234,2
mieszanek treściwych	58,9	66,7	113,2	60,3	73,6	122,1	54,3	64,8	119,3

Jest to najprawdopodobniej wynik trudności jakie odczuwa obecnie mieszalnictwo pasz na skutek silnego spadku produkcji towarowej zbóż i w związku z tym braku niezbędnych komponentów do produkcji mieszanek treściwych. Z drugiej jednak strony spadek sprzedaży koncentratów w 1962 r. w stosunku do 1960 r. jest tak znaczny, że wzrost dostaw mieszanek absolutnie tego spadku nie równoważy, gdyż ogólna masa białkowa dostarczanego w obu formach zdecydowanie się zmniejszyła. Dla pełnego skompensowania zmniejszenia dostaw koncentratów poziom sprzedaży mieszanek musiałby wynosić w 1962 r. ok. 1300 tys. ton, do czego brak ponad 550 tys. ton. Tak więc mimo wzrostu udziału mieszanek wysokobiałkowych w ogólnej wielkości pomocy paszowej, masa dostarczanego białka uległa w 1962 r. w porównaniu z 1960 r. bardzo poważnemu zmniejszeniu.

Oceniając uchwałę o wiązanej pomocy paszowej w roku 1962/63 należy jeszcze raz podkreślić, iż mimo znacznego wzrostu w stosunku do roku 1961/62 rozmiary pomocy są niewspółmiernie małe do aktualnych potrzeb. Skuteczność oddziaływania tej pomocy na sytuację hodowlaną po słabych zbiorach 1962 r. została osłabiona przez opóźnione wejście w życie uchwały względnie przez brak informacji wśród producentów o możliwościach paszowych państwa. O ile zasada wiązania pomocy paszowej z dostawą żywca nie budzi wątpliwości (nie powstają one również u rolników), o tyle błędne wydaje się uzależnianie pomocy paszowej od terminu dostawy tuczniaka.

Kształtowanie się cen produktów rolnych na wolnym rynku¹

Przebieg dynamiki cen produktów rolnych w roku 1962 wskazuje, że poziom cen wolnorynkowych podstawowych artykułów roślinnych

¹ Przedmiotem niniejszej analizy jest poziom i zmiany cen podstawowych produktów rolnych na wolnym rynku. Nie zajmujemy się zmianami cen dostaw obowiązkowych i skupu ponadobowiązkowego, ponieważ z wyjątkiem cen skupu państwowego warzyw, owoców i jaj w zasadzie zmian cenowych nie było. Należy odnotować pewien wzrost cen skupu państwowego w wyniku sezonowych przesunięć w podaży.

w pierwszej połowie roku pozostawał pod wpływem zbiorów roku 1961, w drugiej połowie zaś pod wpływem zbiorów roku 1962.

Ceny produktów rolnych w 1962 r. cechuje przyspieszone tempo wzrostu w odróżnieniu od roku 1961, w którym zaznaczyło się osłabienie tempa wzrostu cen.

Ceny produktów roślinnych

W zakresie podstawowych produktów roślinnych odnotować należy w roku 1962 najsilniejszy wzrost cen zbóż, następnie ziemniaków oraz nieznaczny wzrost cen siana łąkowego.

Z produktów zbożowych najsilniej wzrosły ceny żyta (124,0%), kolejno ceny owsa (118,9%), jęczmienia (118,7%) i pszenicy (116,1%). Największy wzrost cen żyta pozostaje w ścisłym związku z poziomem zbiorów tej uprawy.

Tendencja wzrostowa cen zbóż występowała niejednolicie w roku 1962 i można wyodrębnić kolejne różniące się między sobą podokresy. W pierwszym okresie o poziomie cen decydują plony z roku 1961, przy czym następuje stopniowe wygasanie ich korzystnego wpływu pod koniec pierwszego półrocza 1962. Ceny zbóż, po niewielkim sezonowym spadku po zbiorach w roku 1961, wzrastają nieznacznie w pierwszych miesiącach roku 1962. W drugiej połowie roku 1962, jak również w pierwszych miesiącach roku 1963, zachodzi stopniowe narastanie niekorzystnego wpływu plonów z roku 1962, co przejawia się w silnym wzroście cen, który nakłada się na ogólną tendencję wzrostową cen, powodując jej silne zaostrenie i spotęgowanie. W miesiącu czerwcu i lipcu obserwujemy silniejszy wzrost cen i następnie nieznaczny ich spadek po zbiorach 1962 roku, jednak na poziomie wyższym niż w tym samym okresie roku 1961. Ponowny silny wzrost cen występuje w ostatnich miesiącach roku 1962 i utrzymuje się nadal w pierwszych miesiącach roku 1963.

Na tle tej tendencji dają się zaobserwować w roku 1962 duże sezonowe wahania cen. Układ notowań miesięcznych przebiega podobnie w cenach 4 zbóż (wykresy 5, 6). Szczyt wzrostu cen przypada na czerwiec i lipiec, największy spadek cen przypada na sierpień i wrzesień. W cenie żyta występuje przesunięcie i skrócenie fazy spadkowej do 1 miesiąca (lipca). Istotna różnica występuje przy porównaniu dwóch kolejnych lat 1961 i 1962, mimo iż rozkład okresów wzrostu i spadku cen jest bardzo zbliżony, to po pierwsze, sezonowe wahania cen dokonują się na dwóch różnych poziomach i po drugie, wielkość amplitudy odchyleń wzrasta znacznie w roku 1962, szczególnie w pierwszym półroczu. Podczas gdy w pierwszym półroczu 1961 roku obserwujemy tylko nieznaczny ruch cen pszenicy i żyta i nieco większy ruch cen jęczmienia i owsa, to w roku 1962 już w lutym wystąpił wyraźny ruch w górę w cenach wszystkich zbóż.

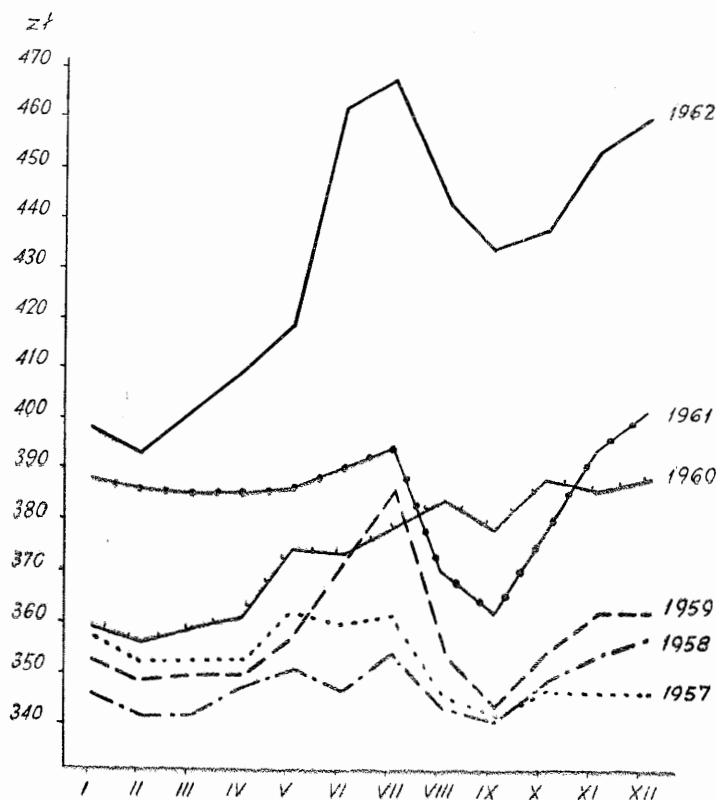
Układ miesięcznych notowań cen zbóż w okresie wcześniejszym (lata 1957—1960) potwierdza spostrzeżenie dokonane dla lat 1961 i 1962 (wykresy 5 i 6). Wahania sezonowe cen występują w każdym roku, a rozkład okresów wzrostu i spadku jest bardzo zbliżony. Poszczególne lata różnią się jednak między sobą pod względem poziomu cen, jak też pod

względem amplitudy wahań (w odniesieniu do średniej ceny danego roku czy okresu). Ta ostatnia zwiększa się znacznie w roku 1961/62. Zwiększenie skali wahań w ostatnim okresie w sposób wymierny przedstawiają wskaźniki sezonowości cen¹ obliczone dla średnich cen z lat 1955/56—1957/58, 1958/59—1960/61 i roku gospodarczego 1961/62.

Tabela 61

Wskaźnik sezonowości cen zbóż

Wyszczególnienie	1955/56— 1957/58	1958/59— 1960/61	1961/62
Pszenica	1,7	1,2	4,1
Żyto	2,7	1,8	7,2
Jęczmień	3,4	3,3	7,0
Owies	5,2	4,3	8,2

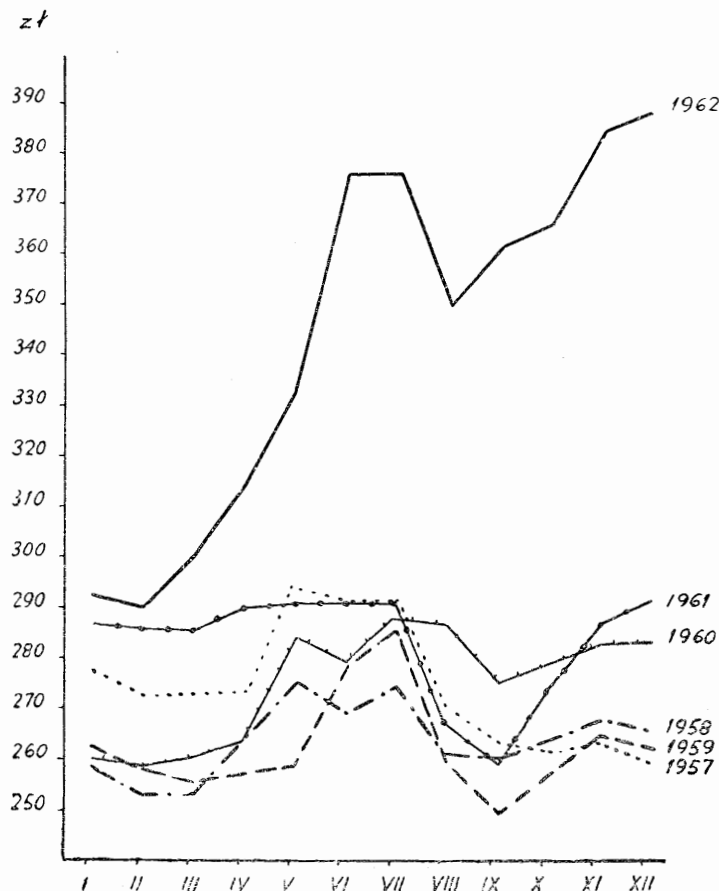

Wykres 5. Wahania sezonowe wolnorynkowych cen pszenicy

¹ Wskaźnik sezonowości cen jest to przeciętne odchylenie ceny poszczególnych miesięcy od średniej ceny z danego okresu, wyrażone w procentach. Obliczono go dzieląc sumę odchyleń w danym roku przez 12 miesięcy.

Jak widać, największy wzrost amplitudy wahań sezonowych występuje w cenie żyta, aczkolwiek ceny pozostałych zbóż charakteryzują się dość znacznym wzrostem wskaźnika sezonowości.

Ceny wojewódzkie wykazują w okresie minionego roku duże zróżnicowanie zarówno w ogólnym poziomie, jak też w dynamice wzrostu.

Wykres 6. Wahania sezonowe wolnorynkowych cen żyta

Zróżnicowanie poziomu cen przedstawia się odmiennie w przekroju rocznym i okresach kwartalnych. W przekroju rocznym najwyższe ceny zanotowano w województwach centralnych i południowych (warszawskie, łódzkie, lubelskie, kieleckie, krakowskie), najniższe w województwach zachodnich i północnych (koszalińskie, szczecińskie, olsztyńskie, wrocławskie i opolskie). Podobnie kształtowało się zróżnicowanie cen w drugim półroczu 1962 roku. W pierwszym półroczu układ województw kształtował się nieco odmiennie, gdyż najniższe ceny były w woj. lubelskim, i białostockim, podczas gdy w drugim półroczu województwa te przechodzą do grupy o cenach najwyższych. Natomiast województwo

poznańskie, gdańskie, zielonogórskie, katowickie i rzeszowskie, występujące w pierwszym półroczu w grupie województw o cenach najwyższych w drugim półroczu przechodzą do grupy o cenach średnich (tab. 62).

Tabela 62

Ceny wolnorynkowe uzyskiwane przez rolników w roku 1962
(w zł/q)

Wyszczególnienie	4 zboża		Pszenica		Żyto		Jęczmień		Owies	
	półroczne		półroczne		półroczne		półroczne		półroczne	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Warszawa	355	447	428	508	314	422	354	444	326	416
Bydgoszcz	346	361	394	412	316	334	352	364	324	333
Poznań	374	375	422	428	347	349	371	372	358	353
Łódź	374	416	448	480	333	389	371	408	343	388
Kielce	346	424	416	484	311	415	338	409	321	389
Lublin	322	399	389	445	291	399	315	378	293	373
Białystok	309	377	377	438	271	363	305	364	284	344
Olsztyn	320	344	379	410	283	313	322	344	298	310
Gdańsk	375	379	439	445	333	348	376	378	351	348
Koszalin	326	334	386	399	283	299	323	328	314	312
Szczecin	342	332	402	401	308	303	336	320	322	305
Zielona Góra	372	354	422	419	338	320	373	349	355	329
Wrocław	327	338	374	392	295	308	326	333	315	321
Opole	323	324	375	379	287	288	319	319	312	309
Katowice	400	416	469	486	338	368	398	403	396	408
Kraków	392	418	441	467	359	398	376	398	391	410
Rzeszów	354	365	415	426	324	349	338	345	339	339

Źródło: Biuletyny Statystyki Cen za rok 1962.

Wszystkie pozostałe tabele w zakresie cen zostały opracowane według tego źródła.

Najwyższy wzrost cen w odniesieniu do roku 1961 występuje w województwach centralnych i południowych (tab. 63).

Do województw o stosunkowo niskim wzroście cen żyta zaliczyć można woj. opolskie, wrocławskie i katowickie, natomiast średni wzrost cen występuje w woj. krakowskim, rzeszowskim i olsztyńskim. Również inne zboża wykazują podobne terytorialne zróżnicowanie. Jedynie ceny pszenicy były względnie niskie w woj. lubelskim.

Miedzy wielkością wskaźników dynamiki plonów i cen zbóż zachodzi zależność ujemna. Ceny w pierwszym półroczu 1962 r. są zależne od poziomu plonów z roku 1961, natomiast ceny drugiego półrocza 1962 r. kształtowały się pod wpływem plonów z roku 1962. Oznacza to, że poziom cen danego okresu jest bezpośrednio zależny od poprzedzających go plonów.

Zależność tę potwierdzają współczynniki korelacji obliczone dla cen rocznych i kwartalnych w 1962 r. w odniesieniu do tych samych okresów w roku 1961. Jako zmienną niezależną przyjęliśmy wskaźniki dy-

namiki plonów 4 zbóż i żyta w 1962 r., jako zmienną zależną odpowiednie wskaźniki dynamiki cen.

Tabela 63

Wskaźniki dynamiki cen wolnorynkowych zbóż w roku 1962
(1961 = 100)

Wyszczególnienie	4 zboża	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies
Warszawa	131	120	139	134	135
Bydgoszcz	117	116	122	116	117
Poznań	120	115	126	119	120
Łódź	123	114	131	124	126
Kielce	119	113	127	120	120
Lublin	119	108	129	119	125
Białystok	118	114	123	119	118
Olsztyn	116	115	118	116	115
Gdańsk	121	119	126	121	121
Koszalin	119	115	122	120	122
Szczecin	118	115	121	118	119
Zielona Góra	90	115	123	118	119
Wrocław	112	110	114	111	113
Opole	108	108	108	108	108
Katowice	110	109	112	110	111
Kraków	113	110	115	114	113
Rzeszów	111	110	115	111	109

Tabela 64

Współczynniki korelacji między wskaźnikami dynamiki plonów zbóż i cen zbóż

Rodzaj korelacji	Rok	Kwartaly			
		I	II	III	IV
$r_{x_1 y_1}$	X	-0,67	-0,69	X	X
$r_{x_2 y_1}$	-0,42	X	X	-0,26	-0,90
$r_{q_1 v_1}$	X	-0,66	-0,50	X	X
$r_{q_2 v_1}$	-0,44	X	X	-0,33	-0,85

r oznacza — współczynnik korelacji

x_1 „ — wskaźnik dynamiki plonów 4 zbóż w 1961 r. do 1960 r.

x_2 „ — wskaźnik dynamiki plonów 4 zbóż w 1962 r. do 1961 r.

y_1 „ — wskaźnik dynamiki cen wolnorynkowych 4 zbóż w 1962 r. do 1961 r.

q_1 „ — wskaźnik dynamiki plonów żyta w 1961 r. do 1960 r.

q_2 „ — wskaźnik dynamiki plonów żyta w 1962 r. do 1961 r.

v_1 „ — wskaźnik dynamiki cen wolnorynkowych żyta w 1962 r. do 1961 r.

Uzyskany wynik nie jest wysoki dla cen rocznych, dla żyta nawet poniżej granicy istotności. W drugiej połowie roku siła związku wzrasta i otrzymujemy wysokie współczynniki. Jest to wynikiem wpływu plonów z roku 1962 na ruch cen tylko w drugim półroczu i na skutek

tego osłabienie związku w okresie rocznym. O stopniu elastyczności cen względem zmian w plonach mówią wskaźniki regresji (tab. 65).

Tabela 65

Wskaźniki korelacji i regresji cen i plonów zbóż

Wyszczególnienie	b_{xy}	r_{xy}	b_{qv}	r_{qv}
Przy plonie 1962 r. i cenie 1962 r.	-0,14	-0,42	-0,15	-0,44
Przy plonie 1962 r. i cenie III kw. 1962 r.	-0,16	-0,27	-0,15	-0,33
Przy plonie 1962 r. i cenie IV kw. 1962 r.	-0,70	-0,90	-0,63	-0,85

b — oznacza współczynnik regresji

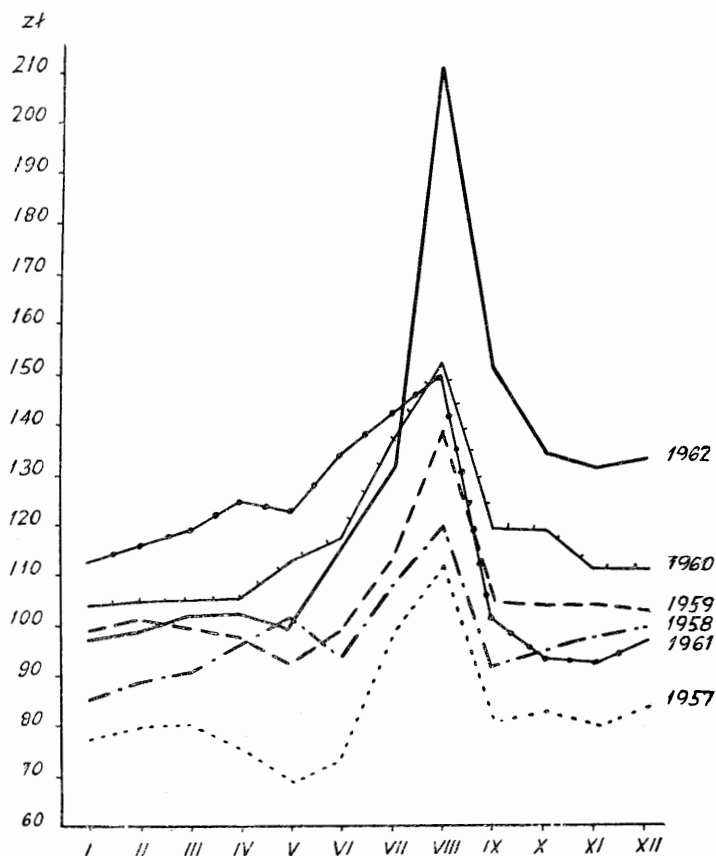
r — współczynnik korelacji

x — wskaźnik dynamiki plonów 4 zbóż

y — wskaźnik dynamiki cen 4 zbóż

q — wskaźnik dynamiki plonów żyta

v — wskaźnik dynamiki cen żyta

Wykres 7. Wahania sezonowe wolnorynkowych cen ziemniaków

Dane te wskazują, że elastyczność cen względem zmian płońów jest duża. Wskaźniki regresji wzrastają znacznie w drugiej połowie roku. Jest to skutkiem wskazanej poprzednio tendencji wpływu płońów z dwóch lat na poziom i zmiany w dynamice cen. Należy przypuszczać, że duża elastyczność cen zbóż względem płońów roku 1962 utrzyma się również w pierwszym półroczu roku 1963. Ponadto wydaje się, że wysoka elastyczność cenowa występuje szczególnie wyraźnie w latach o dużym spadku płońów. Działanie spadku płońów na ceny wydaje się być silniejsze niż działanie wzrostu płońów. Można przypuszczać, że korzystny wpływ wzrostu płońów jest niwelowany przez ogólną tendencję wzrostową cen.

Ceny ziemniaków wzrosły w roku 1962 w stopniu znacznie silniejszym niż należało tego oczekiwać w wyniku przebiegu miesięcznych notowań cen w roku 1961. Na podstawie notowań miesięcznych w drugim półroczu roku 1961, po szczególnie korzystnych zbiorach ziemniaków, zarysowała się w cenach ziemniaków tendencja spadkowa, która wydawała się przybierać bardziej trwałe cechy. Tendencja ta utrzymywała się tylko w pierwszym półroczu 1962 roku. Ogólnie w cenie rocznej wystąpił wzrost do 126,7% (w stosunku do roku 1961), spowodowany głównie wzrostem ceny ziemniaków w drugim półroczu, po zbiorach w roku 1962 (tab. 66). W roku 1962 ceny ziemniaków po zbiorach kształtują się znacznie wyżej niż w jakimkolwiek roku wcześniejszym.

Płony ziemniaków w roku 1962 spadły przeciętnie w kraju do 86% płońów z roku 1961, natomiast cena ziemniaków wzrosła w III kwartale do 126% i w IV kwartale do 140%. Wzrost ceny w drugim półroczu 1962 zadecydował o silnym wzroście przeciętnych cen rocznych. Przebieg notowań miesięcznych wskazuje ponadto, że spadek cen, który się zarysował we wrześniu po zbiorach roku 1962, jest spadkiem tylko w odniesieniu do miesięcy poprzedzających, natomiast w październiku cena ziemniaków kształtuje się powyżej ceny z miesiąca czerwca, w którym notuje się zazwyczaj jedną z najwyższych cen w ciągu roku.

Przebieg sezonowych wahań ceny ziemniaków w 1962 r. był zbliżony do lat poprzednich (wykres 7). Szczyt fazy wzrostowej przypada na sierpień, spadek na miesiące końcowe roku (październik, listopad i grudzień). Amplituda wahań wydaje się być silniejsza w roku 1962 niż w latach poprzednich. Wskaźniki sezonowości wynoszą kolejno dla okresu 1955/56—1957/58 — 9,5%, 1958/59—1960/61 — 6,0%, a w roku 1961/62 — 13,5%. Wojewódzkie zróżnicowanie ceny ziemniaków przedstawia się nieco odmiennie niż w zakresie cen zbóż. W województwach, w których ceny zbóż kształtują się na niskim lub średnim poziomie, ceny ziemniaków wzrosły bardzo silnie, a wskaźniki dynamiki wynoszą dla woj. krakowskiego 135,7%, rzeszowskiego 122,5%, katowickiego 121,3%, opolskiego 121,1%, wrocławskiego 120,7%. Najniższy wskaźnik dynamiki cen uzyskujemy w woj. olsztyńskim (104,1%). Wojewódzkie zróżnicowanie wzrostu cen przedstawia się w pierwszym i drugim półroczu 1962 odmiennie. W pierwszym półroczu 1962 r. wystąpił spadek cen ziemniaka poniżej poziomu z tego okresu w roku 1961 w województwach centralnych i południowych, natomiast w drugim półroczu wzrost cen był szczególnie silny w tych właśnie dzielnicach kraju. W województwach

Tabela 66

Ceny siana w zł/q i wskaźniki dynamiki cen ziemniaków w 1962 r.
(1961 r. = 100)

Województwo	Średnio- roczne ceny siana łąko- wego	Wskaźniki zmian cen ziemniaków				
		rok 1962	kwartały			
			I	II	III	IV
Polska	113	127	86	85	126	140
Warszawa	119	139	87	92	145	157
Bydgoszcz	107	120	93	87	124	121
Poznań	111	121	106	108	132	106
Łódź	125	127	89	91	142	125
Kielce	122	141	63	61	150	186
Lublin	108	127	85	83	117	151
Białystok	93	123	88	82	113	145
Olsztyn	84	104	82	72	106	115
Gdańsk	99	115	89	88	109	122
Koszalin	86	124	103	102	126	116
Szczecin	87	120	115	113	115	105
Zielona Góra	102	117	126	126	123	91
Wrocław	112	121	106	109	126	108
Opole	113	121	86	80	118	131
Katowice	129	121	83	81	118	140
Kraków	127	136	74	72	124	186
Rzeszów	118	122	69	68	109	170

pozostałych, północnych, zachodnich i w białostockim, w pierwszym półroczu spadek cen jest słabszy, lecz również słabszy jest wzrost cen w drugim półroczu 1962 r.

Taki wojewódzki układ cen ziemniaka pozostaje w bezpośrednim związku z wojewódzkim zróżnicowaniem plonów ziemniaków. Odpowiednie dane o sile związku między plonami i ceną ziemniaków przedstawia tab. 67.

Tabela 67

Współczynniki korelacji między wskaźnikami dynamiki plonów i cen ziemniaków

Wyszczególnienie	Rok	Kwartały			
		I	II	III	IV
$r_{x_1 y_1}$	×	-0,80	-0,70	-0,17	×
$r_{x_2 y_1}$	-0,64	×	×	×	-0,97

x_1 oznacza — wskaźnik dynamiki plonów ziemniaków w 1961 r. do 1960 r.

x_2 „ — wskaźnik dynamiki plonów ziemniaków w 1962 r. do 1961 r.

y_1 „ — wskaźnik dynamiki cen ziemniaków w 1962 r. do 1961 r.

Jak widać, w pierwszym półroczu zachodzi silny ujemny związek cen z plonami 1961 r. W III kwartale zależność ta zanika. W IV kwartale występuje (w stopniu silniejszym niż w pierwszym półroczu z plonami roku 1961) zależność z plonami roku 1962. Obliczony wskaźnik regresji cen ziemniaków i plonów jest też dość wysoki i przy korelacji $r = -0,64$, $b_{yx} = -0,22$. Oznacza to, że spadek plonów ziemniaka o 10% powoduje wzrost ceny o 2,2%. Elastyczność cen względem zmian plonów roku 1962 wzrasta (podobnie jak przy cenach zbóż) pod koniec roku ($b_{yx} = -0,96$ przy korelacji $r = -0,97$).

Ceny siana łąkowego po okresie stabilizacji w latach poprzednich i w pierwszej połowie roku 1962 wzrastają w drugim półroczu 1962 r. dość znacznie (w III kwartale do 105,0% i w IV kwartale do 109,3% poziomu w odpowiednim okresie roku poprzedniego). Sezonowe wahania cen występują wyraźnie. Amplituda wahań jest dość duża, aczkolwiek w ostatnim okresie obserwujemy jej osłabienie i spadek wskaźnika sezonowości, który w okresie 1955/56—1957/58 wynosił 7,3%, w 1958/59—1960/61 — 4,7%, w roku 1961/62 — 5,4%. Okres najwyższych cen przypada na miesiące maj i czerwiec, zaś cen najniższych na miesiące lipiec i sierpień (po zbiorach).

Zróżnicowanie wojewódzkie cen siana łąkowego jest niewielkie (tab. 66). Natomiast notowania miesięczne cen wskazują, że do września 1962 r. wystąpił spadek cen siana w woj. centralnych i południowych. W woj. północnych i zachodnich ceny siana przejawiały w tym okresie tendencję wzrostową. W końcowych miesiącach roku 1962 układ ten uległ zmianie i nastąpił szybszy wzrost cen w woj. centralnych i południowych oraz w woj. białostockim.

Ceny produktów zwierzęcych

W przeciwieństwie do produktów roślinnych, ceny produktów zwierzęcych konsumpcyjnych pozostały w 1962 r. prawie na niezmienionym poziomie, wzrosły natomiast ceny materiału hodowlanego bydłęcego oraz spadły ceny prosiąt.

Ceny żywca trzody kształtują się w roku 1962 na poziomie nieco tylko wyższym od poziomu cen w roku 1961 i nie przejawiają silniejszej tendencji wzrostowej. Stabilizacja cen trzody zarysowała się już w roku 1961 i można przypuszczać, że zadecydowała o niej marginesowa podaż na wolnym rynku.

W ciągu roku najniższą cenę zanotowano w marcu, kwietniu i maju. W miesiącach letnich i jesiennych cena nieco wzrosła, aby ponownie obniżyć się w listopadzie i grudniu, jednak na poziomie wyższym niż w analogicznych miesiącach roku 1961. Wskaźniki dynamiki dla poszczególnych kwartałów 1962 r. wynoszą:

I kwartał 100,3%	III kwartał 100,7%
II kwartał 100,2%	IV kwartał 101,7%

W cenie żywca trzody nie występują wyraźniejsze sezonowe wahania, wskaźnik sezonowości dla lat 1955/56—1957/58 wynosi 0,5%, 1958/59—1960/61 — 0,8% i w roku 1961/62 — 0,6%. Również w małym stopniu są zróżnicowane ceny wojewódzkie. Najwyższe ceny w roku

1962 osiągnęły woj.: zielonogórskie, opolskie, wrocławskie, katowickie, krakowskie, szczecińskie, olsztyńskie, poznańskie, najniższe: woj. lubelskie i białostockie.

Zróźnicowanie w dynamice cen jest niewielkie i tylko w województwie zielonogórskim wzrost cen jest nieco większy i wynosi 104,8%, natomiast w województwie poznańskim występuje spadek cen do 99,8% poziomu z roku 1961.

Tabela 68

Zróźnicowanie wojewódzkie i dynamika cen wolnorynkowych produktów zwierzęcych w roku 1962
(1961 r. = 100)

Wyszczególnienie	Zróźnicowanie cen			Dynamika cen		
	trzoda żywiec zł/kg	mleko ^a zł/ltr	jaja ^a zł/szt.	trzoda żywiec	mleko ^a	jaja ^a
Polska	100	100	100	101	100	109
Warszawa	99	103	100	102	102	110
Bydgoszcz	102	91	99	101	101	109
Poznań	103	97	100	100	103	110
Łódź	99	101	101	102	104	109
Kielce	99	108	98	100	102	110
Lublin	97	104	91	101	100	106
Białystok	96	100	94	101	99	108
Olsztyn	103	97	98	103	100	108
Gdańsk	98	90	105	100	99	109
Koszalin	100	96	101	101	99	109
Szczecin	104	95	105	101	100	112
Zielona Góra	106	98	101	105	100	110
Wrocław	104	96	104	101	100	111
Opole	106	97	100	101	101	109
Katowice	104	108	112	102	99	110
Kraków	102	104	102	101	102	111
Rzeszów	100	104	94	102	100	108

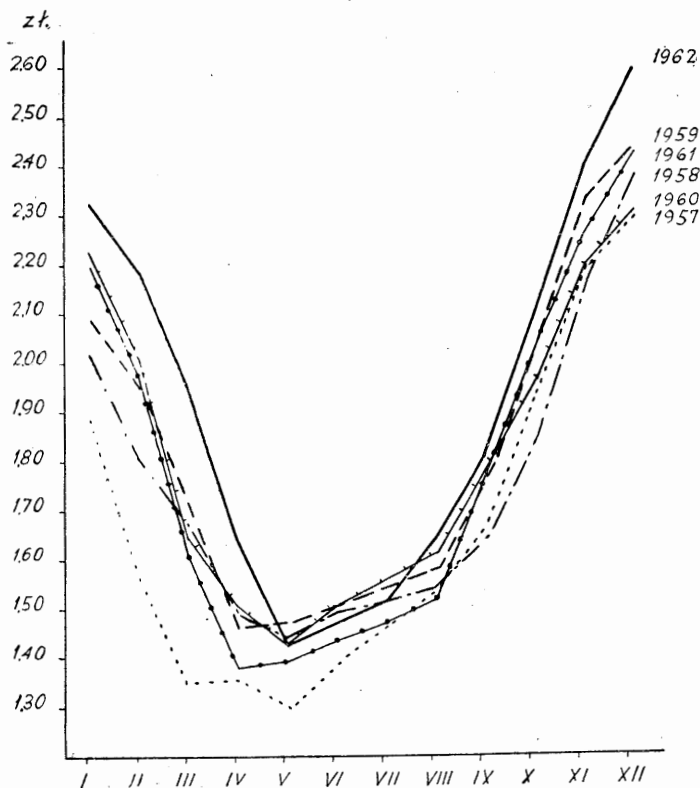
^a Na podstawie cen targowiskowych.

Ceny mleka podobnie jak ceny trzody charakteryzują się nieznacznym wzrostem. Należy przypuszczać, że cena targowiskowa kształtuje się bardziej pod wpływem stabilnych cen skupu państwowego, a w mniejszym stopniu pod wpływem zmian w podaży na wolnym rynku. Stabilność cen mleka występuje na przestrzeni całego roku 1962. Wahania sezonowe występują w stopniu minimalnym. W miesiącach letnich zarysowuje się nieznaczny spadek cen mleka, zaś w miesiącach zimowych bardzo słaby wzrost. Stopień wzrostu cen w poszczególnych województwach (w odniesieniu do roku 1961) mieści się w granicach 4%. Najstabszą dynamikę cen mleka zanotowano w woj. koszalińskim, gdzie wystąpił nawet znikomy spadek (99%), największą w woj. łódzkim (103,7%).

Cena targowiskowa jaj zwiększa się w ciągu roku 1962 do 109,0% poziomu roku 1961. Tendencja wzrostowa utrzymuje się w całym okresie rocznym. Na początku roku notowano wzrost cen o 111,5%, w drugim kwartale 107,9%, w miesiącach letnich 104,4% i pod koniec roku 104,9%. W ostatnim kwartale wzrost cen był w poszczególnych miesiącach nierównomierny, najwyższy wzrost (112,2%) zanotowano w grudniu.

Jaja charakteryzują się dużą sezonowością podaży i dużymi sezonowymi wahaniami cen (wskaźnik sezonowości dla roku 1961/62 wynosi 7,1%). Najniższe ceny występują w miesiącach letnich, najwyższe w okresach zimowym i wczesno-wiosennym oraz późno-jesiennym.

Poziom cen jaj w pierwszej połowie roku 1962 był wyższy niż w analogicznym okresie lat poprzednich, natomiast spadek cen w okresie letnim był bardzo zbliżony do spadku w latach poprzednich (wykres 8).

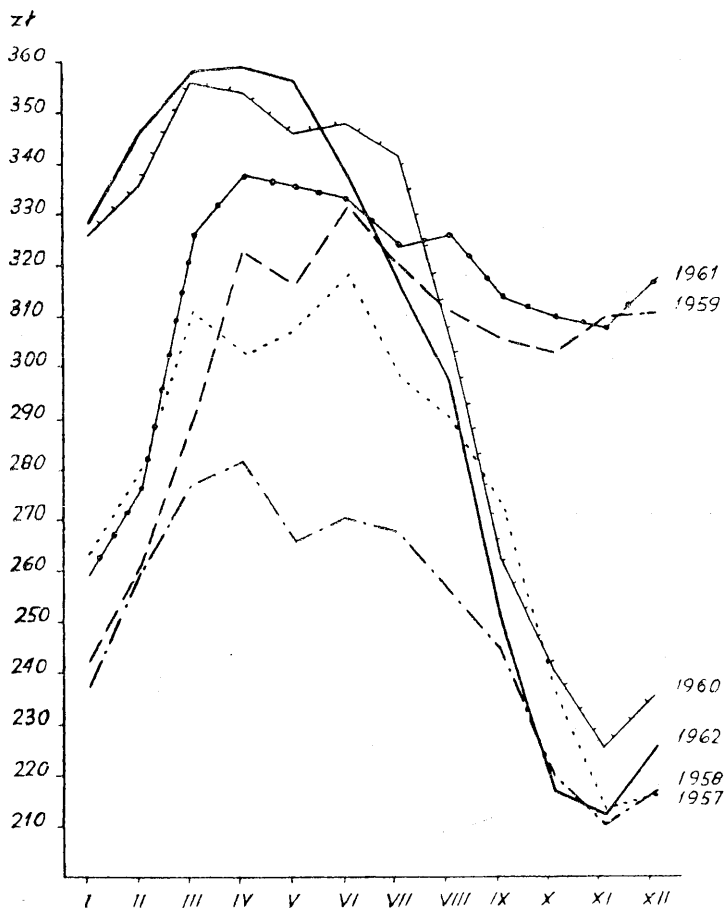

Wykres 8. Wahania sezonowe targowiskowych cen jaj

Wojewódzkie ceny jaj są dość wyraźnie zróżnicowane. Najwyższe ceny występują w woj. gdańskim (111,2%) i katowickim (105,1%). Najniższe ceny wystąpiły w województwach śródkowych, południowo-wschodnich i w białostockim.

Najsilniejszy wzrost cen wystąpił w woj. krakowskim, szczecińskim, poznańskim, wrocławskim i zielonogórskim, najsłabszy w województwach uzyskujących najniższe ceny jaj.

W zakresie **cen materiału hodowlanego** odnotować należy nieco silniejszy wzrost cen jałówek (106,7%) oraz cen krów dojnych (103,3%), z tym że w pierwszej połowie roku wystąpił wzrost tych cen, w III kwartale wzrost był słabszy, a w IV kwartale występuje słabszy wzrost lub nawet spadek (krowa dojna 97,5%). Taki ruch cen materiału hodowlanego w ciągu roku 1962 był wynikiem trudności paszowych powstałych na przełomie i pod koniec 1962 r.

Wykres 9. Wahania sezonowe wolnorynkowych cen psiat

Wojewódzkie zróżnicowanie cen krów i jałówek wskazuje na powiązanie tych cen z plonami podstawowych produktów paszowych. W województwach o dużym spadku plonów poziom cen krów i jałówek jest niższy od średniej krajowej. Natomiast w województwach w których wystąpił wzrost plonów, ceny krów i jałówek są wyższe od średniej krajowej.

Na podstawie notowań cen z grudnia 1962 r. i stycznia 1963 r. można oczekiwać, że tendencja spadkowa w cenach krów i jałówek została zahamowana i w najbliższych miesiącach nastąpi ponowny ich wzrost. W grudniu i styczniu notowano bowiem ceny nieco wyższe niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego.

Dynamika cen prosiąt ujawnia występowanie odmiennych tendencji niż w zakresie cen krów i jałówek. Ceny prosiąt na początku roku 1962 wzrastały w słabszym stopniu niż w miesiącach poprzedzających. Wzrost ten trwał mniej więcej do maja, w niektórych województwach do czerwca 1962 r., przy czym tempo wzrostu w porównaniu z rokiem 1961 znacznie się osłabiło (wykres 9). Od lipca zanotowano spadek cen, którego największe nasilenie przypada na listopad 1962 r., po czym w grudniu obserwujemy nieznaczny wzrost cen. Wysoki poziom cen w pierwszych miesiącach 1962 r. był przejawem odnotowanego już uprzednio faktu, że większość rolników nastawiła się na zwiększenie hodowli trzody posiadając zasoby paszowe z poprzedniego roku. Działanie tych czynników było jednak — wskutek wystąpienia dysproporcji w rozmieszczeniu terytorialnym pasz i materiału hodowlanego — krótkotrwałe, wyrazem czego był stopniowy spadek cen prosiąt wywołany — jak należy sądzić — złymi perspektywami przewidywanych, a później faktycznych zbiorów w roku 1962.

Tabela 69

**Zróźnicowanie wojewódzkie i dynamika cen wolnorynkowych produktów
hodowlanych w roku 1962**
(Dynamika: 1961 r. = 100)

Wyszczególnienie	Zróźnicowanie cen			Dynamika cen	
	krowa dojna	jałówka 1 roczna	prosięta na chów	krowa dojna	jałówka roczna
Polska	100,0	100,0	100,0	103	107
Warszawa	99,8	97,5	99,2	104	108
Bydgoszcz	112,9	110,8	99,3	107	111
Poznań	106,7	106,7	104,4	102	106
Łódź	95,8	101,8	100,9	102	107
Kielce	86,3	87,7	101,2	105	110
Lublin	88,3	90,9	98,5	99	105
Białystok	89,7	92,4	89,6	103	107
Olsztyn	99,2	114,1	92,5	93	109
Gdańsk	113,5	109,4	94,6	107	107
Koszalin	104,5	104,1	98,0	104	108
Szczecin	109,1	112,3	99,9	101	104
Zielona Góra	103,4	101,5	98,9	103	105
Wrocław	117,6	118,3	102,3	100	103
Opole	118,0	122,6	109,4	105	109
Katowice	104,6	106,8	110,4	104	105
Kraków	98,2	93,0	107,9	111	112
Rzeszów	97,4	96,3	99,5	104	106

Wojewódzkie zróżnicowanie cen prosiąt wykazuje dość istotne rozpiętości. W województwach środkowych (bez warszawskiego), południowo-wschodnich, południowo-zachodnich i poznańskim notowano najwyższe roczne ceny prosiąt, przeciętnie wzrost wahał się w granicach 101—110% średniej ceny krajowej (tab. 69). W pozostałych województwach poziom cen prosiąt był niższy od przeciętnej krajowej. Wskaźniki dynamiki wskazują, że w województwach, w których poziom cen był najwyższy, tempo spadku cen w drugiej połowie 1962 r. było stosunkowo silniejsze niż w województwach o średnim lub niskim poziomie cen prosiąt.

Tabela 70

Wskaźniki zmian cen prosiąt w 1962 roku
(1961 r. = 100)

Wyszczególnienie	Rok	Kwartał				XII. 1962
		I	II	III	IV	
Polska	90	120	104	90	70	71
Warszawa	83	122	104	80	56	59
Bydgoszcz	98	107	104	102	92	88
Poznań	95	101	99	95	95	61
Łódź	88	125	99	80	71	72
Kielce	79	138	102	71	49	54
Lublin	87	125	107	86	60	61
Białystok	99	129	119	105	69	71
Olsztyn	107	114	113	109	98	94
Gdańsk	102	101	101	107	103	101
Koszalin	100	101	102	105	97	95
Szczecin	103	98	96	107	112	110
Zielona Góra	103	102	99	104	111	108
Wrocław	99	108	100	100	104	93
Opole	97	116	109	97	83	85
Katowice	95	125	112	96	71	71
Kraków	84	137	109	80	50	55
Rzeszów	86	134	106	82	54	57

Wynikiem tego było przesunięcie się w ostatnich miesiącach roku 1962 grupy województw charakteryzującej się uprzednio najwyższym poziomem cen do grupy województw o niskim poziomie cen. Przesunięcie to nastąpiło w ostatnim kwartale roku. W grudniu natomiast obserwujemy pewien wzrost cen w niektórych województwach, do poziomu cen w miesiącach poprzednich. Część z tych województw została objęta akcją skupu interwencyjnego prosiąt i warchlaków, który miał na celu zahamowanie wzmożonej podaży prosiąt¹. W ramach tej akcji skupiono łącznie w okresie jesienno-zimowym 1962 r. 116 821 sztuk prosiąt i warchlaków. Najwięcej skupiono w woj. kieleckim, krakowskim, następnie w woj. warszawskim, lubelskim, łódzkim, najmniej w woj.

¹ Biuletyn Specjalny Instytutu Przemysłu Mięsnego. Badania Rynku Żywności i Mięsa. Dodatek do nr 4/1962.

rzeszowskim. Wzrost cen prosiąt w grudniu 1962 r. w odniesieniu do listopada 1962 r. odpowiada dość ściśle rozmiarom skupu prosiąt i wynosi w woj. kieleckim 118,5, krakowskim 116,1, warszawskim 110,3, białostockim 114,5, łódzkim 110,3 i rzeszowskim 110,8%. Wydaje się więc, że akcja ta była celowa i przyniosła w pewnym stopniu zamierzone wyniki. Nieznaczny wzrost cen wystąpił też w woj. poznańskim, zielonogórskim, katowickim i opolskim. W dwóch pierwszych poziomach pła-
nów zbóż i ziemniaków w roku 1962 był dość wysoki i być może, że to spowodowało zahamowanie poprzednio obserwowanej tendencji spadkowej w cenach prosiąt.

Relacje cen

W roku 1962 układ relacji cen między podstawowymi produktami roślinnymi i zwierzęcymi charakteryzuje dalszy spadek relacji cen trzoda ÷ zboże i trzoda ÷ ziemniaki, oraz stabilizację relacji cen żywca trzody w stosunku do produktów zwierzęcych (tab. 71).

Spadek podstawowej relacji cen trzoda : zboże zarysował się już w roku 1961. Był on jednak znacznie słabszy i nastąpił w wyniku działania innych czynników niż miało to miejsce w roku 1962. W 1961 r. był on wynikiem, z jednej strony, wejścia podaży trzody we wzrostową

Tabela 71

Podstawowe relacje cen produktów rolnych w roku 1962

Wyszczególnienie	Żywiec wieprz. ÷ żyto	Żywiec wieprz. ÷ jęczmień	Żywiec wieprz. ÷ ziem- niaki	Żywiec wieprz. ÷ krowa na rzeź	Żywiec wieprz. ÷ mleko	Żywiec wieprz. ÷ żywiec cielęcy	Żywiec wieprz. ÷ jałówki
Polska	5,6	5,4	14,9	2,2	6,5	1,4	0,7
Warszawa	5,1	4,7	14,9	2,2	6,3	1,4	0,7
Bydgoszcz	6,2	5,6	16,2	2,1	7,3	1,5	0,6
Poznań	5,8	5,5	15,3	2,1	6,9	1,4	0,7
Łódź	5,3	5,0	14,5	2,3	6,4	1,4	0,7
Kielce	5,1	5,1	14,3	2,3	6,0	1,4	0,8
Lublin	5,2	5,4	16,9	2,3	6,1	1,4	0,7
Białystok	5,7	5,5	17,6	2,2	6,3	1,5	0,7
Olsztyn	6,8	6,1	20,1	2,0	6,9	1,6	0,6
Gdańsk	5,7	5,2	15,0	2,1	7,1	1,5	0,6
Koszalin	6,8	6,1	17,6	2,0	6,8	1,5	0,7
Szczecin	6,8	6,3	15,8	2,1	7,2	1,5	0,6
Zielona Góra	6,5	5,9	15,6	2,2	7,1	1,6	0,7
Wrocław	6,8	6,2	14,1	2,2	7,1	1,5	0,6
Opole	7,3	6,6	15,2	2,0	7,1	1,4	0,6
Katowice	5,8	5,1	13,4	1,9	6,3	1,4	0,7
Kraków	5,2	5,2	11,8	2,0	6,4	1,4	0,8
Rzeszów	5,8	5,8	14,6	2,2	6,3	1,5	0,7

fazę i spadku ceny trzody, z drugiej zaś, wynikiem wzrostu cen zbóż wywołanego ograniczeniem podaży zbóż na wolnym rynku na skutek nastawienia się rolników na zwiększenie hodowli trzody¹. Natomiast spadek tej relacji cen w roku 1962 był wynikiem silnego zwyżkowania cen zbóż (przede wszystkim paszowych) i ziemniaków oraz stabilizacji cen żywca trzody.

Stabilizacja relacji cen żywca trzody w stosunku do pozostałych produktów zwierzęcych wypływa ze stabilizacji lub bardzo słabego wzrostu cen ogółu produktów zwierzęcych konsumpcyjnych.

Układ relacji cen w poszczególnych województwach cechuje duże zróżnicowanie, które wykazuje dość istotny związek ze zróżnicowaniem województw pod względem plonów. W województwach o słabszym spadku lub wzroście plonów relacja wzrosła, zaś w województwach o dużym spadku plonów relacja spadła. Jest to jeszcze jedna przesłanka potwierdzająca istnienie silnego związku plonów z cenami i oddziaływanie plonów na poziom i kierunek zmian cen produktów rolnych.

² Por. Produkcja Rolna i Rynek w latach 1956—1961, op. cit., s. 106—110.

